

A

Kerkgemeenschappenpaspoort

Roden

Namen:	PG Roden-Roderwolde
	Doopsgezinde Gemeente Roden
	Rooms-Katholieke Kerk der Triniteit
	De Open Hof - gkv Roden
	Nieuw Apostolische Kerk Roden
Oprichting:	1605, 1857
	1955
	1959
	1986
	1964

De kerk van Roden, met de toren van de voormalige kerk van de Hervormde Gemeente Roden

1 Een vicarie is een tijdelijke aanstelling van een priester in een parochie, waarbij deze de plaats van de pastoor inneemt. De vicaris is verantwoor­delijk voor de zorg voor de parochianen en de uitoefening van de kerkelijke taken.

Roden (Drents: **Roon**) is een esdorp, met een geschiedenis die teruggaat tot in de vroege middeleeuwen. Het dorp ligt op de hogere zandgronden die de overgang vormen tussen het beekdal van het Peizerdiep in het oosten en de hogere veldgronden in het westen van het dorp. De eerste bewoners vestigden zich op hoger gelegen zandgronden in een uitgestrekt moerassig gebied. Op kleine schaal werd vervolgens het veen ontgonnen. Roden, toen geschreven als Rothen, wordt genoemd in oorkonden uit 1139; in die periode had Roden al een eigen katholieke kerk, die gesticht was als dochterkerk van Vries. Het dorp ontwikkelde zich als een agrarische gemeenschap. Het hart van het dorp was de brink met de daaraan gesitueerde dertiende-eeuwse Catharinakerk.

In de zeventiende en achttiende eeuw vervulde Roden een belangrijke rol in de Drentse hopteelt. Rond 1850 verdween de hopteelt uit Roden. Aan het einde van de negentiende eeuw kreeg de bereikbaarheid van Roden een impuls door de aanleg van de Rodervaart. In 1893 werd de coöperatieve zuivelfabriek Ons Voordeel geopend. In het begin van de twintigste eeuw werd door de Nederlandse Tramweg van Maatschappij de tramlijn aangelegd tussen Drachten en Groningen via Roden. Mede door de verbeterde bereikbaarheid komt het dorp Roden verder tot bloei en de doorgaande wegen in de kern raken volledig bebouwd.

Vanaf de jaren 1960 ontstaat enige industrialisatie in Roden, omdat het dorp was aangewezen als industriële ontwikkelingskern na de Tweede Wereldoorlog. De haven werd gedempt en op de vrijgekomen ruimte worden bedrijven gesitueerd. Het dorp groeide uit tot een belangrijke forensenplaats en groeide vast aan omliggende dorpen en buurschappen als Nieuw Roden en de Hullen, onder andere door woningbouw. Deze verstedelijking vroeg daarbij ook om een schaalvergroting van de (winkel)voorzieningen. In 1984 wordt de spoorverbinding tussen Groningen en Drachten (de voormalige tramlijn) opgeheven.

PG Roden-Roderwolde Een van de oudste, bestaande kerkgemeenschappen in Roden is de Protestantste Gemeente (PG) Roden-Roderwolde. Vandaag de dag bestaat de gemeente uit drie kerken: de Catharinakerk, de Jacobskerk te Roderwolde en het kerkelijk centrum Op de Helte.

De PG Roden-Roderwolde bestaat sinds 2009, en is o.a. ontstaan uit de samenwerking tussen de Hervormde Gemeente Roden (Catharinakerk), Roderwolde (Jacobskerk) en de Gereformeerde Kerk (GK) te Roden (het kerkelijk centrum Op de Helte). De samenwerking tussen de Hervormde Gemeente te Roden en de GK Roden begon al eerder, in het jaar 2001.

De Hervormde Gemeente te Roden werd opgericht in 1605 en maakte gebruik van de Catharinakerk. Deze kerk wordt het eerst gemeld in een oorkonde uit 1139. De kerk was verplicht aan de bisschop van Utrecht om een bepaalde som geld uit te keren, evenals de kerken van Anloo, Beilen, Eelde, Norg, Roderwolde en Vries. In 1139 droeg de bisschop het recht op deze uitkering over aan de kerk van Oldenzaal, die de verplichting van de Drentse kerken in 1256 weer overgaf aan de kerk van Steenwijk.

In de kerk stond een altaar, gewijd aan de Heilige Catharina. Aan dit altaar was ook een vicarie' verbonden, gesticht door de familie Van Ewsum, de bewoners van het nabijgelegen havezate Mensinge. Deze familie had ook het recht van benoeming van de vicarie. Het recht van benoeming van de predikant was in ieder geval in 1780 bij edelen en eigenerfdn van het kerspel Roden. In de negentiende eeuw zijn de edelen afgefallen en was het recht voorbehouden aan eigenerfdn. De eerste predikant beroept in 1605 in Roden was Antonius Frederici. Zijn opvolger was Gajus Hopping (1608-1837). Een nazaat van predikant Gajus Hopping, Maria Catharina Hoppinck legateerde op 5 maart 1776 uiteindelijk een bedrag van tienduizend Caroli gulden aan de kerk Roden, bestemd voor het onderhoud van het orgel en het traktement (loon) van de organist. Een jaar later werd een bestek opgemaakt voor het nieuw te bouwen orgel door Albertus Anthoni Hinsz werkzaam in Groningen. Dit orgel uit 1779 is in de jaren 1950-1960 geheel gerestaureerd. Voor 1800 bestonden de inkomen van de kerkvoogdij te Roden voornamelijk uit rogge-, haver-, gerst-boter- en waspachten. De predikant ontving zijn loon in rogge dat elk jaar op Sint Maarten (11 november) geleverd moest worden. Tegelijkertijd zijn documenten beschikbaar die spreken over hoe het kerkgebouw, de Catharinakerk,

elk jaar uitgaven vereiste voor het verloden van de glazen, bakstenen, pannen, kalk, hout en het slot en grendel aan de kerkhofdeur.² In 1784 werd een nieuwe pastorieboerderij voor de Hervormde Gemeente gebouwd. Namelijk het huidige pand op de Brink 5 te Roden, hoewel deze nog verbouwd is in het jaar 1844. In dit jaar werd de oorspronke­lijke pastorie afgebroken en opnieuw opgebouwd. Deze nieuwe pastorie vormde de grondvorm van de in 1997 door de Hervormde Gemeente verkochte pastorie aan de Brink. Een nieuwe kosterswoning werd in 1863 gerealiseerd, de huidige Brink 2 te Roden. Deze kosterswoning was behalve ambtswoning ook een bedrijfswoning. Om in zijn levens-onderhoud te voorzien, kreeg de koster zogenaamde kosterijgoederen, een aantal stukken land waarop hij koestallen, varkens- en schaa­pshokken kon houden.³De koster was verantwoordelijk voor het schoonhouden van het kerkge­bouw, het onderwijs aan de jeugd, trad op als voorzanger in de eredienst en moest verschillende werkzaamheden uitvoeren voor de kerkvoogden en predikant. In het jaar 1978 werd nog een bouwvergunning aan de Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente Roden gegeven voor het verbouwen van de kosterswoning Brink 2 te Roden.⁴

In de negentiende eeuw nam Koning Willem I een maatregel, namelijk het uitvaardigen van het **Algemeen Reglement van 7 jan. 1816**, dat invloed had op de Hervormde Gemeente te Roden. Hierbij werd het bestuur van de kerk centraal geregeld door de staat. Het beheer waar de kerkvoogden mee te maken hadden, kwam onder staatstoezicht te staan van een Provinciaal College van Toezicht. De commissaris der Koning in de betreffende provincie was hiervan de voorzitter. In Drenthe was de predikant ds. G. Benthem Reddingius de eerste jaren de secre-taris van het college. Het beroepen van een predikant, het benoemen van een kerkvoogd, het kopen en verkopen van onroerend goed en het bouwen van een pastorie of kosterswoning moest voortaan door dit college worden goedgekeurd. Tegelijkertijd bereikten verschillende geestelijke bewegingen ook Roden. In 1837 bleek dat in Roden de hervormden met 350 zielen was toegenomen, de rooms-katholieken met één, de Luthersen met twee, alleen de Mennonieten waren met vijf verminderd. Pas in 1857 was er sprake van een Afgescheidenen Kerk, later de Gereformeerde Kerk te Roden.

Uiteindelijk werd bij Koninklijk Besluit van 7 juni 1920 no. 98 de Vereeniging tot Evangelisatie in de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Roden goedgekeurd. Op 1 augustus van dat jaar werd J. Molenkamp als evangelist benoemd. De Vereeniging, bestaande uit meer orthodoxe hervormden, bleef werkzaam binnen de Hervormde kerk te Roden. De Nederlandse Hervormde Kerk was vanaf 1816 de naam voor de Nederduits(ch)e Gereformeerde Kerk die tijdens de Tachtigjarige Oorlog de officiële kerk van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was geworden. De Hervormde Gemeente Roden leende hulppredikanten uit aan de Hervormde Gemeente te Nieuw-Roden, waar-onder de hiervoor genoemde J. Molenkamp (1920-1929), J.G. Togtema (1929-1946) en Pieter Tietema (1955-1959). J.G.Togtema, een evangelist uit Roderveld (later Nieuw-Roden), was werkzaam als hulppredikant voor de Hervormde Gemeente Roden vanaf 1930. Hij begeleidde onder nadere de dagjes uit voor de Jongeren Vereniging van de Nederlands Hervormde Kerk te Nieuw-Roden en voor de Hervormde Jongeren Vereniging te Roden.

Tot 1950 was de Hervormde Kerk tevens de eigenaar en beheerder van het armenhuis (of **Waarkhoes**) te Roden, gelegen op Leutingewolderweg 28.⁵ Mensen die geen geld hadden of zich niet konden redden, kregen hier eten en onderdak en werden tewerkgesteld op het veld. In 1950 is het huis door de kerk verkocht aan een particulier. Dit bete-kende echter niet dat de armenzorg verzorgd door de Hervormde Kerk stopte, deze nam alleen een andere vorm aan. Dit werd voortaan geleid door de predikant met een team van vrijwilligers, waaronder een ouderling, per predikants-wijk. Dit vindt nog steeds plaats.

Tussen 1951 en 1962 deed ds. Geert de Wijk dienst als hulppredikant voor de Hervormde Kerk. Sedert 1968 werd een tweede predikantsplaats gecreërd, die vijfendertig jaar in stand bleef. Mogelijk werd deze plaats gecreëerd vanwege de toename van bewoners in het dorp Roden en vanwege het wegvallen van de hulppredikant sinds 1962.

Midden 1960 ontstond de behoefte vanuit de Hervormde Gemeente Roden om rond de preekstoel in de Catharinakerk een ruimer liturgisch centrum in te richten. De kerk was tot dan toe ingericht met de nadruk op preek-diensten. Rond de preekstoel bevond zich het doophek dat al langere tijd geen functie meer had. Het doophek is verwijderd en opgeslagen op de koorzolder. Door dit te doen ontstond voldoende ruimte om een liturgisch centrum met avondmaalstafel in te richten zoals die nu nog bestaat.⁶ Het Hinsz-orgel werd uiteindelijk in de jaren 1998-2004 nogmaals gerestaureerd, in opdracht van de toenmalige kerkvoogdij en begeleidt door de Stichting tot Behoud van het Hinsz-orgel.

Gereformeerde Kerk Roden

Op 26 februari 1857 werd een Christelijke Afgescheidene Gemeente te Roden geïnstitueerd. De Christelijke Afgescheidene Gemeenten waren een gereformeerd-protestants kerkverband in Nederland die gevormd werden na de Afscheiding in 1834. Tijdens de Afscheiding en de jaren erna verlieten tal van gereformeerden de Nederlandse Hervormde Kerk en richtten eigen gemeenten op. De naam Gereformeerde Kerk (GK) is later, in 1892, aangenomen. In 1857 werden plannen gemaakt om een kerk te bouwen in Roden. Gezamenlijk brachten de kerkleden voor die tijd een kapitaal bedrag van 1252,- gulden bij elkaar. De gemeenteleden leenden het resterende bedrag, voor het totaal van 4300,- gulden aan bouwkosten, aan de kerkraad.⁷ Voor de totstandkoming van het gebouw in Roden kerkten de inwoners van Roden in Leek, Een of Zevenhuizen. In het jaar 1857 kocht de kerkgemeenschap een boerderij met erf aan. De boerderij werd omgebouwd tot pastorie en in de tuin verrees de kerk.⁸ De eerste predikant die in Roden in 1858 heeft gestaan, was ds. Frederik Alberts Kok, een van de zonen van Meister Albert Kok. Deze laatste was nauw betrokken bij de afscheiding in Dwingeloo waar in 1835 al een afgescheiden gemeente werd gesticht.

De Christelijke Afgescheidene Gemeente te Roden, later de Gereformeerde Kerk, werkte samen met de Gereformeerde Kerk in het dorp Een, opgericht in 1845; een samenwerking die tot en met 1899 zou duren. De GK in Een werkte ook samen met de GK Veenhuizen tussen 1934 tot 1945 en van 1970 tot 1974. De GK Veenhuizen ging in 1974 op in GK Een-Norg-Veenhuizen, nu De Edenhof.

Uit de notulen van 1903 blijkt dat de Gereformeerde Kerk te Roden in het jaar 1903 zo'n 319 leden telde, waarvan 51 huisgezinnen buiten en 29 in het dorp Roden woonde. Tijdens deze periode was Ds. Dirk Felix de predikant (juli 1893 - maart 1909). Hij was een kandidaat uit de stad Assen. Zijn opvolger was ds. Jan Scholten, afkomstig uit Hindeloopen, Friesland.

Het eerste kerkgebouw in Roden werd uiteindelijk in 1919 en onder het oog van predikant Hendrik Haspers afge-broken om plaats te maken voor een nieuw kerkgebouw. Deze is tegenwoordig onderdeel van het kerkelijk centrum Op de Helte. Tegelijkertijd kreeg de kerkgemeente een vernieuwde pastorie.⁹

In 1930, telde Roden ongeveer 1.206 bewoners die ook een woonplaats in het dorp hadden.¹⁰ De gereformeerde kerkgemeente kende 850 leden, die samen twee meisjesverenigingen, twee jongelingsverenigingen drie mannenver-enigingen, vrouwenverenigingen en diverse meisjes- en jongensclubs vormden.

Kort na de Tweede Oorlog stelde de Gereformeerde Kerk Roden een (tweede) predikant, ds. W.G. Berkhoff (legerpredikant, 1946-1949), aan voor bijzondere werkzaamheden.

Met de naoorlogse uitbreiding van het dorp Roden en de nog bestaande verzuiling in Nederland, rond 1960, kon de kerkgemeente haar duizendste gemeentelid verwelkomen. Ds. C. Mak Azn (sept 1954 – jan. 1959) en ds. W.B. van

2 Van Nes, A. et al. Negen eeuwen Catharinakerk in Roden. Roden: 2012, 35.

3 Ibid., 40-42.

4 Nieuwsblad van het Noorden, donderdag 2 maart 1978, 44.

5 In 1900 was het adresnummer van het armenhuis 374.

6 Van Nes, A. et al. Negen eeuwen Catharinakerk in Roden. Roden: 2012, 44-45.

7 Nieuwe provin-ciale Groninger courant. De Geref. Kerk van Roden bestaat honderd jaar. 23 feb. 1957.

8 Ibid.

9 Nieuwe provin-ciale Groninger courant. De Geref. Kerk van Roden bestaat honderd jaar. 23 feb. 1957.

10 H.W. Methorst e.a. Volkstelling 31 December 1930. Algemene Landsdrukkerij: 1932-1934.

- 11

Nieuwe provinciale Groninger courant. „ Op de Helte” wordt dinsdag officieel geopend. 13 September 1958.
- 12

Nieuwe provinciale Groninger courant. De Gerf. Kerk van Roden bestaat honderd jaar. 23 feb. 1957.
- 13

Nieuwe provinciale Groninger courant. „ Op de Helte” wordt dinsdag officieel geopend. 13 September 1958.
- 14

Bijvoorbeeld: Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 31 mei 1980; Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 30 April 1980; Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 23 oktober 1981; Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 20 November 1984; Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 11 Januari 1985; Nieuwsblad van het Noorden. Roden. 18 oktober 1986.
- 15

Zie: Geschiedenis van de gereformeerde Particuliere Synode Drenthe (1834-2004) | Website gewijd aan de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) 1834-2004.
- 16

Rondom de oude St. Jacobskerk van Roderwolde. De Clockeslag. Jrg. 1, no. 2, November 2009; 0176.01 Collectie DTOB (Drents Archief).
- 17

Winschoter courant. "Intrede mej. Ds. C.E. Offerhaus". 17 september 1951.
- 18

De Krant. "Uit het Roner Archief: bouw Doopsgezinde kerk in Roden". 6 februari 2020, zie: Uit het Roner archief: Bouw Doopsgezinde kerk in Roden - De Krant.
- 19

Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant. "Christelijke broederhulp in de praktijk". 21 augustus 1954.
- 19

Leeuwarder courant: hoofdblad van Friesland. "Nieuws uit de kerken. Ook Kerkbouwactie van Doopsgezinde Broederschap". 5 oktober 1959.
- 19

Nieuwsblad van het Noorden. "Afscheid van ds. C.E. Offerhaus van Haren en Roden". 15 oktober 1957.
- 20

Leeuwarder courant: hoofdblad van Friesland. "Nieuws uit de kerken. Ook Kerkbouwactie van Doopsgezinde Broederschap". 5 oktober 1959.
- 21

Nieuwsblad van het Noorden. "Afscheid van ds. C.E. Offerhaus van Haren en Roden". 15 oktober 1957.
- 22

Ds. Knipscheer vierde zijn 65-jarig jubileum als predikant in 1953. Bron: Provinciale Drentsche en Asser courant. "65 jaar predikant". 22 januari 1953.
- 23

Nieuwsblad van het Noorden. "Intrede mej. Ds. C.E. Offerhaus". 17 september 1951.

Ansichtkaart Roden, Geref. Kerk, circa 1919-1920. Bron: Orgel Roden Gereformeerde kerk.

Halsema (1956-1964) waren de predikanten rond deze tijd. Kort daarvoor was de kerk al vergroot waardoor het aantal zitplaatsen met 200 vermeerderde.

Volgens een krantenartikel uit 1958 was het niet meer woekeren met de ruimte, zeker voor het verenigingsleven. In de kerk konden twee nieuwe lokalen omgetoverd worden in één grote zaal door de tussenschotten via rails in de wanden te schuiven. Het toneel kon tevens met een beweeglijk tussenschot afgesloten worden. Voor het bouwen van een kostenwoning werd begin 1956 een vergunning afgegeven.¹¹ Kort voor het honderd-jarig bestaan van de kerkgemeente, in 1957, werd de nieuwe, moderne kosterswoning voltooid en had de kerkgemeenschap plannen voor de bouw van een nieuw jeugdgebouw.¹² De pastorie kwam echter ook al in het gedrang. Kennelijk als de muziekvereniging 's avonds oefende in de kerkenraadskamer, aangebouwd bij de pastorie, kon de dominee niet meer in de studeerkamer werken. In de regel was de studeerkamer de plaats waar gemeenteleden de dominee even persoonlijk konden spreken. Echter, prioriteit lag vooreerst op het realiseren van een nieuw jeugdgebouw. Tijdens de bebouwing in de jaren 1950 moest de kerkgemeente zich behelpen met de enkele lokaliteiten achter de pastorie. Kennelijk belemmerde dit het werk van de kerkgemeente aanzienlijk.¹³

Eind jaren 1970 werd het kerkgebouw ingrijpend veranderd. De ruimte tussen de kerk en bijgebouwen werd overkapt waardoor een hal ontstond voor ontmoetingen en bijeenkomsten. Bekend is dat de Gereformeerde Kerk na deze verbouwing, zeker in de jaren 1980, veelal gebruikt werd voor concerten door zangverenigingen, zoals het Christelijk Mannenkoor Roden, naast haar locatie voor erediensten, huwelijken en begrafenissen.¹⁴ In 1982 was het ledental van de Drentse Gereformeerde Kerken op haar hoogtepunt; 52.243 leden verdeelt over 44 kerken.¹⁵

Doopsgezinde Gemeente Roden

De Doopsgezinde Gemeente te Roden is van 1937 en heeft sinds 1955 een eigen kerkgebouw in het dorp. Doopsgezinden zijn een christelijke beweging, internationaal bekend als mennonieten of menisten, die de volwasenendoop voorstaat en oorspronkelijk uit de Reformatie voortkomt. De doopsgezinden komen voort uit een oude traditie. Ze vormden de Nederlandse tak van een van oorsprong radicaal-reformatorische stroming van protestantse christenen die zich begin zestiende eeuw in Friesland afsplitste van de Lutherse reformatie. In Drenthe is voor het eerst sprake van doopsgezinden in 1626. Van regeringswege werd hieraan niet veel gedaan. Het aantal doopsgezinden in Roderwolde breidde zich uit en in 1630 werd ook een groep in Havelte gevonden. Het is aannemelijk dat deze doopsgezinden uit Friesland kwamen, in welke provincie zij het grootste getal vormden. Tot 1658 is door de synode tevergeefs gepoogd de doopsgezinden te verenigen met de Gereformeerde Kerk.¹⁶

In 1937 gaf ds. Postma, een doopsgezinde predikant uit Den Horn, de eerste aftrap voor het doopsgezinde werk te Roden, samen met vijf in Roden wonende doopsgezinden. De dames H. Zondag-Dikema, J. Bieringa-Torenbeek, A. Luitjens-Westerdijk, gemeentesecretaris J. Buiteveld en echtgenote en twee belangstellenden, T. Annema en G. Riemersma resp. directeur en machinist van de zuivelfabriek te Roden. In het begin werd 'gekerkt' in Den Horn.¹⁷ Eens in de maand reed een zogenaamde kerkbus naar de dienst in Den Horn. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbood de bezetter deze 'buslijn' en werd door ds. Verveld, Postma's opvolger, eens per veertien dagen een preekbeurt verzorgd in het dorpshuis aan de haven. Na de oorlog besloten de doopsgezinden te Roden, ondanks de goede banden met Den Horn, zich aan te sluiten bij de Doopsgezinde Gemeente Groningen. Vooral de betere bereikbaarheid voor de groep Roden gaf de doorslag. In 1950 kreeg de Kring Roden een eigen bestuur en de garantie dat om de twee weken pro deo door één van de Groninger predikanten een dienst verzorgd zou worden. Kort daarna werd via de Doopsgezinde Gemeente Groningen een predikante voor de Kringen Haren en Roden beroepen. Eind 1951 werd door de Groninger Doopsgezinde Gemeente en de vertegenwoordiging van de Kring Roden besloten een eenvoudig kerkgebouw te realiseren in het dorp Roden.

In 1952 kocht de Verenigde Groningse Doopsgezinde Gemeente een perceel grond aan de Padkamp.¹⁸ Twee jaar later werd een aanvraag ingediend bij de gemeente Roden (nu gemeente Noordenveld) voor het bouwen van het kerkgebouw, of vermaning, zoals een doopgezinde kerkgebouw karakteristiek wordt genoemd. Het ontwerp voor de kerk was van de architecten J. Kort en J. Zondag. Aan de bouw van de kerk droegen een groep doopsgezinde jongeren uit Amerika en Europa bij; in 1954 werkten tien meisjes en achttien jongens aan het bouwen van de kerk.¹⁹ In maart 1955 vond de ingebruikneming van het kerkgebouw plaats. De bouw van de kerk in Roden was onderdeel van een landelijk bouwactie van het Nederlandse Doopsgezinde Broederschap. Tussen 1950 en 1959 werden kerken gebouwen in Eindhoven, Amsterdam-Slotermeer, Haarlem-Noord, de Koog op Texel, Buitenpost, Warga, Roden, Mensingeweer en de Rijp. In 1959, telde de Doopsgezinde Broederschap 140 gemeenten met in totaal 38.000 leden.²⁰

Ook al had de gemeente in Roden nu een eigen kerkgebouw, de samenwerking met andere doopsgezinde gemeenten bleef. Zo hadden de gemeenten van Haren en Roden dezelfde predikant. In het jaar 1957, nam mej. ds. C.E. Offerhaus (1951-1957) afscheid om haar intrede in Franeker te doen.²¹ Ze was in 1951 bevestigd door ds. L.D.G.

Ansichtkaart Roden Doopsgezinde Kerk, 1960-1979. Bron: Ansichtkaartenbeurs.nl.

Knipscheer²², doopsgezinde predikant te Groningen, en kreeg de bijzondere opdracht om voor de kringen Haren en Roden zorg te dragen van de Verenigde Groningse Doopsgezinde Gemeente.²³ Ds. G. de Groot, deed zijn intrede in het jaar 1958, bij de Nieuw-gereformeerde Doopsgezinde Gemeente Haren, Roden en Zuidlaren.²⁴ In 1982, vertrok ds. J.F.P. Kammeron-Gaaikema, doopsgezinde predikante te Assen en Roden, naar Suriname om een opvanghuis voor kinderen en noodsituaties te beginnen. Ook werd dit huis een SOS-kinderadres voor kinderen om hun problemen te bespreken, gelijkend aan de kindertelefoon in Nederland.²⁵ De samenwerking met de Doopsgezinde Gemeente Haren duurde voort tot de dag van vandaag. De Doopsgezinde Gemeente Haren bestaat sinds 1958.

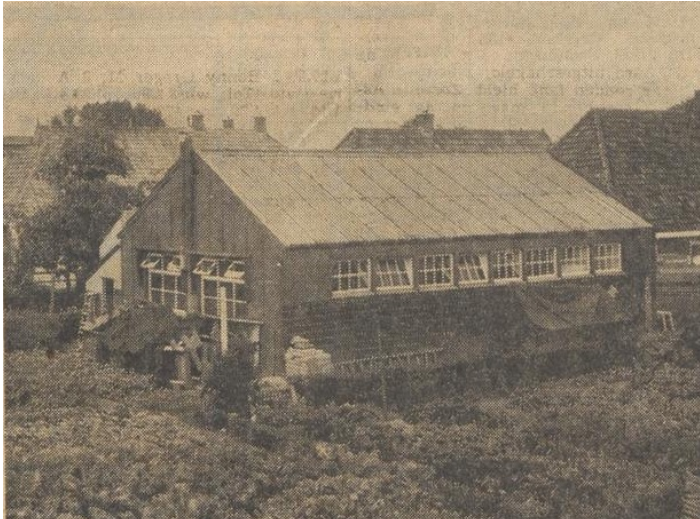
In 1967 werd een nieuw orgel voor de vermaning te Roden gemaakt, door orgelbouwer E.R. Ottes, ook uit Roden. In Drenthe bouwde Ottes ook het orgel voor de Gereformeerde vrijgemaakte Kerk te Assen; en deed de restauraties van de orgels in de Grote Kerk te Emmen en de Hervormde Kerk te Rolde.

Momenteel heeft de Doopsgezinde Gemeente Roden een grote omtrek qua leden. Deze komen van ver, voornamelijk uit Groningen en Friesland. De Doopsgezinde Gemeente te Roden is een kleine, autonome en hechte gemeenschap waarvan de leden nog altijd actief de erediensten op zondag bijwonen. Met de Rodermarkt bakt de gemeente nog altijd pannenkoeken voor het publiek; de opbrengst daarvan gaat naar het onderhoud van de instrumenten, inclusief het orgel. Ook biedt het oefenruimtes aan voor bijvoorbeeld koren.

Rooms-Katholieke (RK) Kerk der Triniteit

De RK Kerk der Triniteit valt onder de Parochie H. Franciscus van Assisi. De parochie telt drie plaatselijke geloofsge-meenschappen: Maria Tenhemelopneming in Assen, Triniteit in Roden en Maria ten Hemel Opgenomen in Zuidlaren. In 2015 gingen de voormalige drie katholieke geloofsgemeenschappen in het Noorden van Drenthe samen verder in de nieuwe parochie H. Franciscus van Assisi. Op 15 juni 2014 vierde de parochie der Triniteit haar vijftig jarig jubileum.

Hoewel de parochie der Triniteit te Roden officieel in 1964 was benoemd als parochie vicari was al eerder katholieke activiteit in Roden.²⁶ De Franciscanen hadden zich in 1935 in Drachten gevestigd om iets te doen aan de ontkerkelijking in Noord-Nederland, te beginnen in Friesland. In Roden en Peize woonden toen 42 katholieken die kerkten in woonkamers. Vanaf 1959 kwam iedere zondag een pater uit Veenhuizen om de H. Mis op te dragen in de kantine van de metaalwarenfabriek Egam te Roden. Van enkele tafels werd een altaar gebouwd, een kruisbeeld opgehangen en de Mis kon beginnen. Later werd gekerkt in een (gehuurde) loods aan de Kanaalstraat, het zogenaamde schuurkerkje dat liefkozend 'Roefke' werd genoemd, met een aangebouwde schuur zonder toilet dat functioneerde als 'pastorie' voor pater Roefs. Pater Roefs stond tot 1983, een periode van bijna drieëntwintig jaar, in Roden; eerst als vicaris, later

Katholieke gemeenschap in Roden, in de (gehuurde) loods. Bron: Ons Noorden, 'Zo „kerkt” men in Drenthe, 21 september 1963.

24 Nieuwsblad van het Noorden. "Intrede ds. G. de Groot". 26 juni 1958.

25 Trouw. "Asser predikante begint kinderkuis in Suriname". 5 juli 1982.

26 Nieuwsblad van het Noorden. Kerk- en Schoolnieuws. Roden krijg parochie. 29 april 1964.

27 Nieuwsblad van het Noorden. Vrijwilligers van parochie Roden vertim-merden hun kerk. 12 September 1991.

28 Nieuwsblad van het Noorden. Vier Nieuwe kerken verrijzen dit jaar in bisdom Groningen. Woensdag 26 januari 1966.

29 Nieuwsblad van het Noorden. Vrijwilligers van parochie Roden vertimmerden hun kerk. 12 September 1991.

30 Nieuwsblad van het Noorden. Orgel bevalt goed. 10 april 1978.

31 Nieuwsblad van het Noorden. Vrijwilligers van parochie Roden vertimmerden hun kerk. 12 September 1991.

32 Nederlandsch Dagblad. Kerkverbouw in Leek-Roden. 29 maart 1978.

33 Nederlandsch Dagblad. Naamswijziging Geref. Kerk te Leek. 8 februari 1977.

34 Nederlandsch Dagblad. Instelling tweede predikantsplaats te Leek-Roden. 11 januari 1980.

35 Nederlandsch Dagblad. Volgend jaar in Roden kerkdiensten. 4 juli 1985.

36 Nederlands Dagblad: gereformeerd gezinsblad. Geref. (vrijg.) Roden opent nieuw kerkgebouw. 17 juni 1993.

– toen de vicarie een echte parochie werd – als pastoor. Voor het huidige kerkgebouw werd de eerste aanzet gedaan in 1966, door het bisdom Groningen.²⁷ Zowel het dorp Roden als Leek groeiden snel door hun geschiktheid als forenzendorpen. Een optie voor een terrein in Roden voor de realisering van kerk met pastorie werd snel gevonden, hoewel het wel wat moeite kostte om dit terrein in bezit te krijgen. Ook moest de bouw van een pastorie losgelaten worden. Opvallend genoeg, stelde de heer T.J. Roorda, secretaris van het bisdom Groningen, destijds dat nieuwe katholieke kerken zoals de geplande kerk in Roden niet meer in de hoogte gebouwd mochten worden maar aangepast moesten worden aan de stijl van de tijd.²⁸ Het nieuwe kerkgebouw in Roden, gezien als een soort industriehal, werd ingewijd op 26 mei 1968 door de toenmalige bisschop mgr. P.A. Nierman.²⁹

In 1978, werd een ‘nieuw’ orgel in de kerk geïnstalleerd. Het orgel moet rond 1890 gebouwd zijn en had tot kort dienst gedaan in het inmiddels gesloopte Mariapension te Groningen. Een aantal organisten werd uitgenodigd in de Kerk der Triniteit om kennis te maken het nieuwe orgel. Volgens het Nieuwsblad van het Noorden vonden deskundigen en leken het orgel prima passen in zijn nieuwe omgeving. De klanken geproduceerd door het orgel werd zelfs “intiem en warm” en “goed geschikt voor deze kerk” genoemd.³⁰

In 1991, was het kerkgebouw aan de Nieuweweg toe aan vernieuwing. De toenmalige vicevoorzitter van het parochiebestuur, Herman Oosterman, vertelde aan het Nieuwsblad van het Noorden dat het verhaal voor gebouwvernieuwing begonnen was met achterstallig onderhoud van de kerk, “waarvan de helft als kerkzaal en de andere helft als koffiezaal gebuikt werd”.³¹ De parochie was intussen gegroeid tot tussen de 1700 en 1800 parochianen en de kerk moest aangepast worden aan de nieuwe situatie. Met het hele plan, de vernieuwing, was al begonnen in de tijd van pater Roefs’ opvolger, pater Bocxe. Al de aanpassingen gebeurden door vrijwilligers.

Architect A.J. van Ringh uit Winschoten maakte het ontwerp, nu mét toren. Iets wat het bisdom aanvankelijk niet zag zitten. Volgens hen was de tijd van torens als uiting van kerkelijk triomfalisme voorbij. Echter toen de econoom van het bisdom in Roden kwam kijken en het naar zijn zeggen niet een kerk maar een schuur vond, mocht de bouw van de toren doorgaan. Tijdens de verbouwing zijn de gelovigen de kerk niet uit geweest. Elke week werd op zaterdag, voor

De deels in zelfwerkzaamheid vernieuwde r.k. kerk in Roden. Mét toren. Foto: Han de Graaf. Bron: Nieuwsblad van het Noorden, 12 september 1991.

de diensten, de boel opgeruimd. Zo kon de parochie van week tot week ook zien hoe de bouw vorderde. Volgens Oosterman bracht de realisatie van de nieuwe kerktoren ook een verantwoordelijkheid met zich mee. De parochie moest recht doen aan de toren, vond hij. Alle vernieuwingen werden door middel van vrijwilligerswerk gerealiseerd; een traditie binnen de parochie. In 2013 werd de sacristie uitgebreid. Voor de kerkzaal werd dankbaar gebruik gemaakt van het interieur van de inmiddels gesloten kerk in Veenhuizen. Het altaar tabernakel en doopvont van de RK kerk in Veenhuizen werd in 2014 in de Kerk der Triniteit geïnstalleerd. Ook werd een glas-in-lood wand en de nieuwe vouwwand geplaatst.

Met de sluiting van de kerk in Veenhuizen heeft de parochie heeft de parochie der Triniteit een deel van de leden overgenomen van Veenhuizen. Vandaag de dag vervult de parochie een regionale functie met leden wonend in een straal van vijfentwintig kilometer rondom Roden.

De Open Hof - gkv Roden

De Open Hof in Roden maakt deel uit van het kerkverband van de Nederlandse Gereformeerde Kerken (afgekort NBK). De kerk in Roden bestaat nog niet zo lang. Tot 1986 kerkten de leden uit Roden namelijk in Leek, als onderdeel van de Gereformeerde Kerk te Leek-Roden. De Gereformeerde Kerk Leek was al opgericht in 1835; een jaar na de Afscheiding (zie Gereformeerde Kerk Roden voor meer uitleg).

De Gereformeerde Kerk te Leek-Roden was erg mobiel. Toen ze begonnen aan de uitbreiding van hun kerkgebouw, vonden de kerkdiensten plaats in het gebouw van de (syn.) Gereformeerde Kerk te Zevenhuizen.³² In 1977 had de Gereformeerde Kerk haar naam verandert in de Gereformeerde Kerk te Leek-Roden. Tot dat moment hadden de leden in Roden, Zevenhuizen en Boerakker de status van inwonende leden van de Kerk te Leek. Omdat er nog geen zicht was op de kerksituering in die plaatsen, ging de classis Grootegast akkoord met het voorstel van de Kerk te Leek om hun status te veranderen in die van “gewone” kerkleden.³³ In 1980 benaderde het ledenaantal hun duizendste gemeentelid. De kerkenraad van de Gereformeerde Kerk te Leek-Roden stemde in met het instelling van een tweede predikantsplaats om de groeiende gemeente te dienen.³⁴

Vanaf het midden van de jaren 1980 groeide het aantal in Roden wonende leden zo snel (ze waren nu met 175 leden en groeide naar 347 in 1988) dat in Roden een zelfstandige kerkelijke gemeente tot stand kwam. Aparte diensten in Roden werden belegd waarvoor het dorpshuis Lemenkôrf te Nieuw-Roden als onderkomen diende. Door de gestage groei van leden bleek het dorpshuis niet meer toereikend en werd uitgeweken naar de gymnastiekzaal aan de Floralaan te Roden. Vergaderlokaliteiten verhuisde naar het schoolgebouw De Rank, een gereformeerde basisschool gesticht in het jaar 1985 te Roden.³⁵ In 1989 kreeg de gemeente te Roden een eigen predikant in de persoon

van ds. O.W. Bouwsma.³⁶

In 1990 benoemt de kerkenraad een initiatiefcommissie met de opdracht om onderzoek te doen naar mogelijkheden om tot een eigen permanente huisvesting in Roden te komen. In 1991, na een in eigen gemeente gehouden financiële rondgang, werd unaniem besloten om over te gaan tot de realisatie van een kerkgebouw in Roden. Een bouwcommissie werd aangesteld. Een jaar later werd het definitieve plan, gemaakt door architectenbureau De Ruiter te Assen, goedgekeurd en de benodigde grond werd aangekocht. Op 21 november 1992 werd de eerste steenlegging door het oudste Roder gemeentelid broeder A. Dam gedaan. In 1993 wordt de nieuwe kerk in gebruik genomen. De kerkgemeente was inmiddels uitgegroeid tot 510 leden. De naam ‘De Open Hof’ duidt op de functie van de kerk naar zowel binnen als naar buiten. Met de naam is aansluiting gezocht bij de straatnamen in de directe omgeving.³⁷

Kerkgebouw de Open Hof, Groene Zoom 1, Roden. Bron: Nederlands dagblad: gereformeerd gezinsblad. 16 juni 1993.

Net als de andere kerkgemeenschappen die kerkgebouwen bouwden na de Tweede Wereldoorlog in Roden was er geen pastoriewoning gebouwd met/voor De Open Hof. Sinds 1993 koopt De Open Hof bestaande woningen in het dorp die dan voor een bepaalde tijd dienen als pastoriewoning. Sinds 2023 heeft De Open Hof twee predikanten, het echtpaar Meerveld.³⁸

Nieuw Apostolische Kerk Roden

In het dorp Roden bestaat een Nieuw Apostolische Kerk (NAK) sinds 1964. In 2012 heeft de gemeente het huidige kerkgebouw aan de Woldzoom betrokken. Vanaf 1978 was de NAK Roden gehuisvest in het pand van de Postduivenvereniging **de Snelle Thuiskomst**.³⁹ In 2007 had NAK Roden nog geen eigen kerkgebouw, maar wel 100 leden.

Drenthe telt vijf Nieuw Apostolische kerken: Assen, Emmen, Hoogeveen, Roden en Tweede Exloërmond. De gemeente in Assen is de oudste en bestaat sinds 1902, gevolgd door Hoogeveen. In Assen werd het eerste kerkgebouw in 1914 ingewijd. Roden is de jongste gemeenschap.

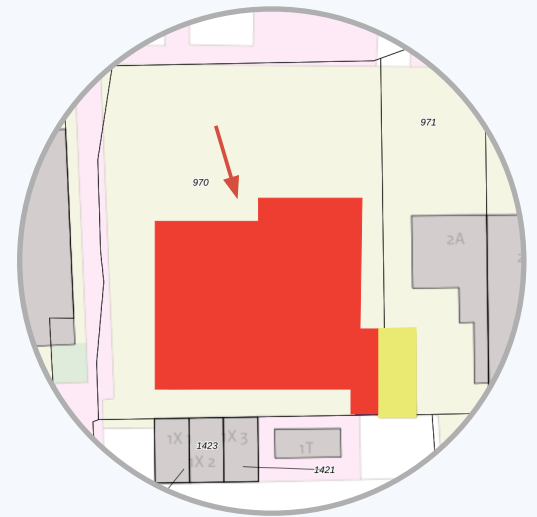
De NAK is in Nederland in 1897 ontstaan door een scheuring met de Hersteld Apostolische Zendingkerk en later, circa vijftig jaar later, door een scheuring met de Hersteld Apostolische Zendinggemeente in de Eenheid der Apostelen (HAZEA). Tussen 1897 en 1961 gebruikte men de naam HAZEA voor de Hersteld Apostolische Zendingkerk. Na deze laatste splitsing in 1946 ontstond het Apostolische Genootschap, en gebruikte men de naam Nieuw Apostolische Kerk voor voormalig HAZEA.

De diensten van de NAK onderscheiden zich van andere, meer traditionele geloofsgemeenschappen door een grote ingetogenheid tijdens en stilte voor de aanvang van de eredienst. De liederen die gezongen worden, komen uitsluitend uit de eigen gezangenbundel van de Nieuw Apostolische Kerk. De prediking wordt verzorgd door een priesterlijk ambt en, sinds 1 januari 2023, door zowel mannen als vrouwen.

37 Nederlands Dagblad: gereformeerd gezinsblad. Geref. (vrijg.) Roden opent nieuw kerkgebouw. 17 juni 1993.

38 Dit is Roden, De site van Roden.

39 NAK Roden blijft gehuisvest in duivenhok tot kerstdagen 20.. - Forumarchief voor allen die het apostolische werk een warm hart (zouden willen) toedragen!

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Doopsgezinde Kerk

Adres	Padkamp 2b, Roden
Bouwjaar	1954
Architect	onbekend
Bouwstijl	zakelijk traditionalisme
Oppervlakte	266 m²
Status	geen
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

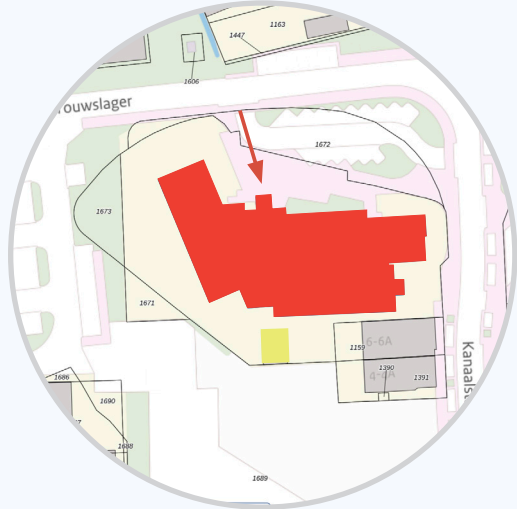
De Doopsgezinde Kerk Roden is een sober, eenbeukig kerkgebouw, met later uitgebreide platte rechthoekige aanbouw opgetrokken uit rode baksteen. Het heeft een open klokkenstoel op het originele kerkgebouw met spitse toren. In de noordgevel zit de hoofdingang die afgedekt is met een simpel vormgegeven en later aangebrachte luifel. Het dak heeft aan de kopse kanten een simpel vierkant accent. De architectuur van het gebouw is o.a. sober en simpel gehouden voor het beoogde multifunctionele gebruik van het pand.

De gevels zijn bekroond met een brede witte kroonlijst. Deze kroonlijst is in een iets andere vorm doorgezet in de later gebouwde platte aanbouw. De kerkzaal is aan de buitenkant zichtbaar door de toepassing van vier rechthoekige vensters met roeden in de oost- en westgevels. In beide gevels zijn nog twee kleine ramen te vinden, waarvan een dichtgemaakt is. Deze zorgen voor licht in de vestibule en de vide. Alle ramen hebben een gemetselde bovendorpel. Van de voormalige schoorsteen gelokaliseerd op de hoek van de west- en zuidgevel is alleen een smal bakstenen restant nog zichtbaar. De schoorsteen is ingekort, tot op kroonlijst hoogte. Op de overige hoeken is een prominente regenpijp met opvangbak geplaatst. Deze is hetzelfde op elke hoek en waarschijnlijk origineel.

Ook de platte aanbouw heeft veranderingen ondergaan. Oorspronkelijk besloeg deze twee en halve raam van de kerkzaal. Vandaag de dag bedekt de aanbouw bijna de gehele westgevel. Hoewel de drie ramen verdeling aangehouden is in de latere aanbouw, zijn de ramen zelf groter geworden en is de portiek verkleind. Deze heeft nu alleen een toegangsdeur, terwijl de eerdere uitbreiding hier ook nog een rechthoekig raam had tot aan de grond met licht overhangend dak in functionele stijl.

Het kerkorgel aanwezig in de kerkzaal (ook wel vermaning genoemd) is in 1967 gebouwd door de orgelbouwer E.R. Ottes te Roden. Het interieur is tevens sober.

Kernwaarden zijn gelegen in de functionele en typologisch zin die het gebouw inneemt binnen de bebouwingsgeschiedenis van het dorp Roden. De enige andere kerk gerealiseerd in Roden, kort na de Tweede Wereldoorlog, is de Rooms-Katholieke Kerk der Triniteit Roden, gebouwd in 1968.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Op de Helte

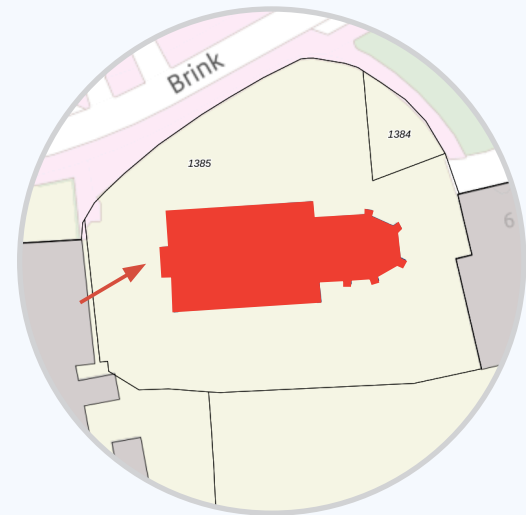
Adres	Touwslager 125, Roden
Bouwjaar	1919, uitbreiding 1978
Architect	onbekend
Bouwstijl	neoromaans
Oppervlakte	1.358 m²
Status	geen status
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten/opvang

Hoewel niet precies bekend is hoe vroeg een kerkgebouw verrees op de locatie van de Op de Heltekerk, is het oudste gedeelte van het kerkgebouw rond 1919 opgetrokken. Een bestaand kerkgebouw, mogelijk het eerste gereformeerde kerkgebouw van het dorp Roden, werd afgebroken voor nieuwbouw. De nieuwe kerk, gericht met haar hoofdentree op de Kanaalstraat, was een zaalkerk met geveltoren, rondboogvensters en portaal. De pastoriewoning werd naast de kerk gesitueerd.

Het kerkgebouw is opgetrokken uit rode baksteen. Het portaal en de toren, met fronton versiering aan de vier weerszijden van de toren en spits dak, staan in het midden van de symmetrische voor-gevel. Net boven het dak van het portaal is een plaquette aangebracht. Plaquettes onder de ramen aan weerszijden van de portiek herinneren aan de Afscheiding die geleidt heeft tot de oprichting van een Christelijke Afscheidene Gemeente te Roden in 1857, later de Gereformeerde Kerk Roden genoemd. Het portaal wordt geflankeerd door rechthoekige ramen waarbij de vensters gescheiden zijn door een gemetselde zuil met daarboven, in het verlengde van de rechthoekige ramen, rondboogvensters. Een identieke maar kleinere variant van de rondboogvensters bevindt zich boven het portaal, met daarboven een rond raam. Aan weerszijden van de voorgevel is een gemetselde rechthoekig hoekpinakel met diamantkop en getrapte onderkant ter afsluiting geplaatst. Ter hoogte van de goot van het dak is een horizontale gemetselde sierlijst (speklaag) in de voorgevel te zien. De topgevel wordt beëindigd door een gemetselde kroonlijst. Een tweede volgt de belijning van het zadeldak. Boven het ronde raam in de toren is eenzelfde gemetselde sierlijst aangebracht.

De dwarsgeplaatste driebeukige uitbreiding aan de noordzijde, achter de pastoriewoning, dateert uit 1951. In 1978, werd het kerkgebouw nogmaals ingrijpend aangepast. De hoofdentree kwam aan de Helterbult (nu Touwslager) te liggen. Het orgel, dat in 1970 door Pels en van Leeuwen was geïnstalleerd, werd toen verplaatst. De ruimte tussen de kerk en bijgebouwen werd overkapt en omgevormd tot hal. Voor het orgel van Pels en van Leeuwen maakte de kerk gebruik van een instrument van de hand van N.A.G. Lohman/Jan Doornbos. In 2006 werd het orgel uit de Hervormde Kapel te Nieuw Roden verplaatst naar de Op de Heltekerk. Zeven jaar later werd het volledig kerkelijk centrum gemoderniseerd, waarbij het houten plafond van de oude zaalkerk blauw is geschilderd.

Kernwaarden zijn gelegen in de functionele en typologische zin die het gebouw inneemt binnen de bebouwingsgeschiedenis van het dorp Roden, en in de ensemblewaarde met de pastoriewoning. Het oudste gedeelte van het kerkgebouw en de pastoriewoning zijn een waardevol ensemble dat ten minste de status van karakteristiek pand verdient.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Catharinakerk

Adres	Brink 8, Roden
Bouwjaar	13de eeuw (koor, zijbeuken, doopvont), 15e eeuw (toren)
Architect	onbekend
Bouwstijl	romaans-gotisch
Oppervlakte	400 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

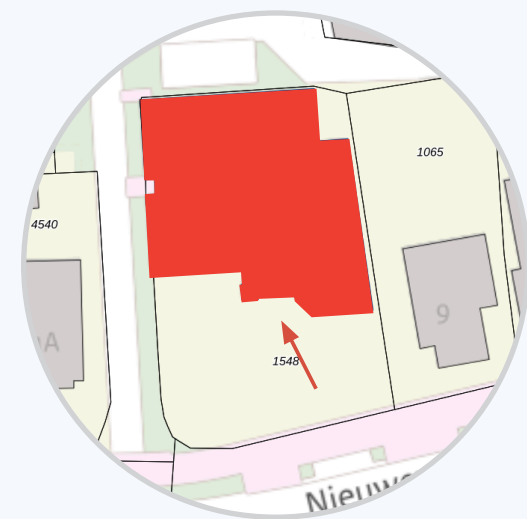
In de dertiende eeuw kwam de huidige Catharinakerk tot stand als een eenbeukige romano-gotische kerk met koepelgewelven. De kerk, opgetrokken uit steen, ontleent haar naam aan de Heilige Catharina van Alexandrië. In het interieur zijn aanzetten van gordelbogen en sporen van muurbogen te vinden. Aan het begin van de vijftiende eeuw is het oude koor vervangen door het huidige driezijdig gesloten gotische koor. Kort hierna zijn de zijbeuken gebouwd waarin lage spitsboogvensters te zien zijn. Het koor heeft lange spitsboogvensters met bakstenen vorktraceringen. Dit koor werd in opdracht van de bewoners van de havezate Mensinge te Roden gebouwd. De bewoners van Mensinge bleven tot ten minste 1817 eigenaar van het koor. In de vijftiende eeuw is de kerktoeren, deels binnen en deels buiten de kerk, opgetrokken. De toren bezit een rondbogige ingang die een ojiefvorm als bekroning heeft. De kerk is gebouwd op een verhoogd kerkhof dat, op haar beurt, afgezet is door een keermuur.

De waarden van de Catharinakerk zijn gelegen in de historische gelaagdheid van het interieur, haar oorspronkelijkheid, en in de aanwezigheid van de romaanse doopvont en achttiende-eeuwse interieurelementen. De kerk neemt tezamen met de kerkmuur bovendien een prominente en hoogstaande plek in op de dorpsbrink, in het hart van de historische dorpskern Roden.

Sinds 1500 is nog veel met de Catharinakerk gebeurd. Zo werd ze gedeeltelijk verwoest tijdens de Tachtigjarige Oorlog om opnieuw gerestaureerd te worden tussen 1643 en 1663. De meest ingrijpende transformatie is mogelijk de vervanging van de koepelgewelven van het schip door stenen tongewelven. Bij de restauratie van 1932-'33 werd het interieur uiteindelijk ontdaan van haar pleisterlagen waardoor het rode baksteenwerk in het zicht kwam; een experiment uitgevoerd door de rijksbouwmeester dat uiteindelijk in heel Nederland zou plaatsvinden. De structuur van pijlers met aanzetten van gordelbogen en gehele scheibogen tussen schip en beuken karakteriseert het interieur van de Catharinakerk. Deze structuur draagt het tongewelf van het schip en de halve tongewelven van de zijbeuken, geholpen door flinke trek balken. Een recente en grondige restauratie vond in 2016-2017 plaats. Tijdens het archeologisch onderzoek bij deze restauratie kwamen vier grafkelders en resten van een stenen vloer (resten van voormalige interieur) en veldkeien (fundering van een voorgaande kerk) bloot te liggen.

Het dertiende-eeuwse romaanse doopvont, gemaakt van Bentheimer zandsteen, wordt door vier leeuwen gedragen. De rand van de doopvont is versierd met wijnranken en acanthusbladeren. In het koor zitten een gotische sacramentsnis, waarvan de sponningen van het deurtje nog zichtbaar zijn, en een waterbekken. In de noordwand van het koor is ook de toegangsdeur tot de sacristie te zien. De achttiende-eeuwse preekstoel heeft gedraaide hoekzuilen en decoratief snijwerk op de panelen; de herenbank komt uit dezelfde eeuw. Deze bank draagt het wapen van landsecretaris Coenraad Wolter Ellents en zijn echtgenote, destijds bewoners van havezate Mensinge. Het orgel van de Catharinakerk is door A.A. Hinsz gebouwd, een orgelbouwer uit Duitsland, die ook in de stad Groningen werkzaam was. Het orgel heeft een orgelkas vervaardigd door A. Smid (1780). Het orgel wordt nog steeds bij erediensten gebruikt.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Rooms-Katholieke Kerk der Triniteit

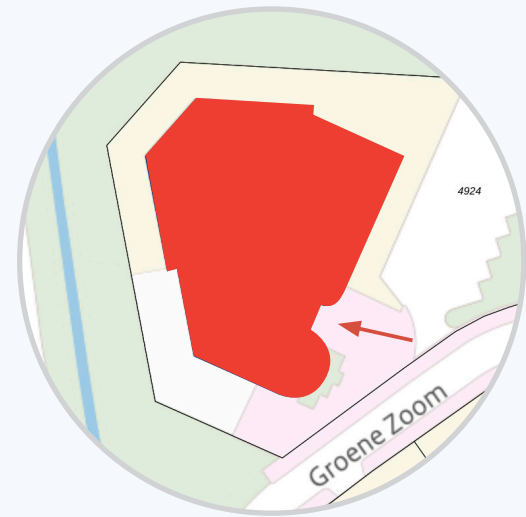
Adres	Nieuweweg 11, Roden
Bouwjaar	1968
Architect	architectenbureau Nieman en ir. Steeneken
Bouwstijl	post-65
Oppervlakte	462 m ²
Status	geen
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

Op 26 mei 1968 werd de Rooms-Katholieke Kerk aan de Nieuweweg te Roden door Mgr. Nierman, de toenmalige bisschop van Groningen, ingewijd. Het gaat om een zaalkerk met bijruimten in functionalistische stijl dat is opgetrokken uit baksteen. De bijruimten kunnen afgesloten worden door middel van schuifwanden. Het moderne kerkgebouw met zijn baksteenbouw en ranke klokkentoren is een beeldmerk van de kerkbouw aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw in ons land en in de gemeente Noordenveld. De bakstenen toren met zichtbare klokkenstoel met daaronder een kruisbeeld werd tijdens een grondige verbouwing in 1991 toegevoegd. Aan de voet van de toren is een gedenksteen te zien met de tekst 'Vrede en alle goeds – de klok werd gegoten voor het hospitium den Eikelaar te Leek en mag nu hier Gods lof zingen – 29_9_1991 zr. IDA'. De toevoeging van de toren zorgde ervoor dat het kerkgebouw ook van buiten beter herkenbaar werd als kerk. Voorheen wekte de architectuur van de kerk meer associaties op van een garage of schuur. De verbouwde kerk is op 29 september 1991 ingezegend door bisschop Mgr. Möller.

De parochie betrok haar eerste 'eigen' kerk in oktober 1960, in een gehuurde loods aan de Kanaalstraat 52 te Roden. Het schuurkerkje, met kerkbanken en altaar van hout, werd snel bekend als het 'roefke' (Pater Roefke was toen de pastoor). Al snel groeiden de kerkgemeenschappen in Roden en Leek als gevolg van het industrialisatiebeleid van de toenmalige gemeente Roden en de andere dorpen vanwege hun geschiktheid als forenzendorpen voor de stad Groningen. Kort daarna begon de parochie te kijken naar een nieuwe locatie. Op 13 november 1967 werd een bouwkeet bij de huidige locatie gezet; op 2 mei 1968 kon het kerkgebouw worden opgeleverd.

In het interieur is het negentiende-eeuwse Adema-orgel een opvallende aanwezigheid in de sobere kerkzaal. Het orgel is omstreeks 1890 gebouwd door firma Gebr. Adema te Leeuwarden voor de kapel van het Rooms-Katholieke Liefdegesticht te Groningen. In 1924 werd het orgel overgeplaatst naar de nieuwe kapel aldaar. In 1937 breidde Doornbos het orgel met enkele registers uit. De firma S. Haarsma te Drachten restaureerde het orgel in 1978 en plaatste het in Roden. Het orgel is nogmaals gerestaureerd in 2002. In 2012 besloot het parochiebestuur de kerkzaal een meer sacrale uitstraling te geven. De glas-in-lood ramen, afkomstig uit een kerk in Groningen, werden in 2014 geplaatst. In datzelfde jaar werden het altaar, het tabernakel en de doopvont van de gesloten Rooms-Katholieke Kerk in Veenhuizen in de kerkzaal van de Kerk der Triniteit geplaatst. Daarvoor was een versterking van de fundamenteën van de kerkzaal nodig.

Kernwaarden zijn gelegen in het architectonisch en stedenbouwkundig belang van het kerkgebouw, alsook in de functionele en typologische zin die het gebouw en de kerkgemeenschap innemen binnen de ontwikkeling en de (bewoners)geschiedenis van het dorp Roden. Het kerkgebouw verdient betere bescherming op basis van haar bouwjaar. De enige kerk van dat jaartal in de Noordenveldse collectie.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

De Open Hof

Adres	Groene Zoom 1, Roden
Bouwjaar	1992
Architect	A. de Ruiter te Assen
Bouwstijl	ongedefinieerde bouwstijl, met minimalistische kenmerken
Oppervlakte	933 m²
Status	geen
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

De Open Hof is een modern kerkgebouw zonder toren, opgetrokken uit witte steen. In plaats van een klokkenstoel of toren heeft het een opvallend, abstract paarsblauw kunstwerk met daarin een wit kruis. Deze is aangebracht aan de kopse kant van het kerkgebouw, zichtbaar vanaf het Bevrijdingsplantsoen en de Maatlanden rotonde te Roden.

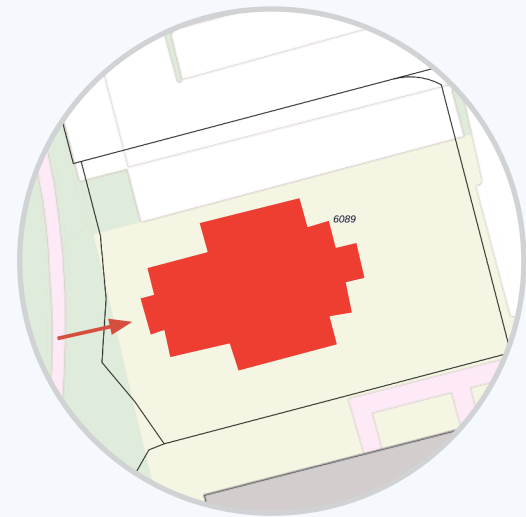
De kerk is in het jaar 1993 in gebruik genomen door de Gereformeerde Kerk Roden. Tot 1988 kerkten de leden uit Roden in Leek. Het aantal leden groeide zo snel dat in Roden een zelfstandige kerkelijke gemeente tot stand kwam.

Het kerkgebouw bestaat uit verschillende geometrische vormen, waarvan de kerkzaal het grootste volume heeft en een opvallend hellend dak. De kerkzaal heeft schuifwanden die toegang geven tot twee vergaderzalen. De entree, twee rood geschilderde dubbele deuren, komt uit op een voorplein en wordt gekarakteriseerd door twee ronde vormen. De hal geeft toegang tot de kerkzaal, wc-ruimten, een bureau, meerdere vergaderzalen, berging en een keuken.

De langgerekte ramen van de kerkzaal hebben paarsblauwe kozijnen en beslaan de gevel tot kort onder het platte dak. De bovendorpel van de kozijnen volgt de schuine lijn van het dak.

De binnenmuren van de kerk zijn wit, en het plafond van de kerkzaal is van gebleekt vuren voorzien. De binnendeuren zijn lichtgrijs gekleurd. De wand van het liturgisch centrum moest zacht lila worden. De kerkzaal en hal hebben een epoxy grindvloer. De overige ruimten moesten een warm grijs tapijt krijgen.

Kernwaarden zijn gelegen in de functionele zin die het gebouw inneemt in de ontwikkelings- en bewonersgeschiedenis van het dorp Roden. Het kerkgebouw neemt een prominente plek in aan de Maatlanden rotonde. Daarnaast is het eerste kerkgebouw gebouwd door de kerkgemeenschap Gereformeerde Kerk Roden in het dorp wat het cultuurhistorische waarde geeft.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Nieuw Apostolische Kerk

Adres	Woldzoom 10, Roden
Bouwjaar	2012
Architect	BOA bouwkundig tekenburo
Bouwstijl	postmodern
Oppervlakte	217 m²
Status	geen
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

De Nieuw Apostolische Kerk te Roden is een moderne variant van de traditionele rechthoekige, eenschepig kerkgebouw. Dit symmetrisch gebouw verving een eerder kerkgebouw, gesitueerd aan de Hullenweg. In Roden bestaat sinds 1964 een Apostolisch Genootschap.

Het hoofdgebouw, opgetrokken uit donkerroodbruin baksteen en glas, bestaat uit een hal en kerkzaal. De "bijgebouwen", die elkaar spiegelen, zijn de entree, consistoriekamer, vergaderruimte, keuken en wc-ruimte. Boven de hal bevindt zich een tweede (grotere) vergaderruimte. De apsis spiegelt de entree gesitueerd in de oostgevel, en is deels binnen en deels buiten gebouwd. De kerkzaal is afgedekt door een zadeldak gemaakt van leizwarte Narvik Datura dakpannen en de "bijgebouwen" door een plat dak. Het zadeldak loopt op de kopse kant schuiner af (overstek op vlucht) dan gebruikelijk bij een traditioneel zadeldak. De apsis heeft op de buitengevel een blauw kruis als accent; eenzelfde kruis is terug te vinden aan de voorkant van de kerk, rechts van de ingang. Het dak is voorzien van een wit boeideel en goot.

De voor- en achtergevel van het hoofdgebouw bestaan uit langgerekte kozijnen die ingekapseld worden door de donkerroodbruine bakstenen zijmuren. De zijgevels hebben tevens kozijnen die de gevel van boven tot beneden doorlopen, maar worden afgewisseld door bakstenen vlakken. In het midden van de gevel wordt de bakstenen muur onderbroken door aluminium gevelbekleding dat aansluit op het dak van de "bijgebouwen". De ramen van de bijgebouwen lijken door te lopen in de muur van het hoofdgebouw.

Kernwaarden liggen in de functionele en typologisch zin die het gebouw inneemt in het dorp Roden. Het is verder een exemplarisch voorbeeld van jonge religieuze bouwkunst binnen de gemeente Noordenveld, een gegeven dat bescherming verdient.

BKerkgemeenschappenpaspoort

Nieuw-Roden

Namen:	Hervormde Kerk, later Hervormde Kapel Nieuw-Roden Baptisten gemeente Roden
Oprichting:	1922, buiten gebruik 2006 ?

40 Provinciale Drentsche en Asser Courant, 19 april, 1909. Een kort artikel verwijst naar de plaggenhutten op het Roderveld. lijke taken.

Nieuw-Roden (Drents: **Nei-Roon** of **Nij-Roon**) is een relatief jong dorp. Het ontstond eind negentiende eeuw, toen gestart werd met de ontginning van de heide- en veenontginningen van het Roonderveld. Rond 1850 was het Roderveld een heidevlakte met hier en daar een berkenboom, stukjes bos en wilgen langs De Loop. Kanalen en wijken werden gegraven voor de afwatering en turftransport. De verveningswerkzaamheden trokken arbeiders aan, die plaggenhutten bouwden op de verhoogde zandgronden.⁴⁰ De ontginningsnederzetting die ontstond werd Roderveld genoemd, het latere Nieuw-Roden. De bewoners, Veldsters en Wieksters, waren op het esdorp Roden en de Hervormde Kerk te Roden georiënteerd voor handel en bedrijvigheid. Rond 1910 kwam een zandweg gereed tussen Roden-Roderveld-Zevenhuizen, waardoor het aantal inwoners in Roderveld langzamerhand toenam.

Dorpsgezicht van Nieuw-Roden, met op de achtergrond de Nederlands Hervormde Kerk. 1920-1930. Bron: DM280571, Drents Archief.

In de jaren 1920 verdwenen de plaggenhutten en werden stenen huizen gebouwd. De laatste hutten werden vlak voor de Tweede Wereldoorlog afgebroken. De Nij-Roners kregen door de landelijke woningwet (1901) een kavel toegewezen, de plaggenhut verdween en bewoners moesten leren omgaan met het 'nieuwe wonen'. De school voor lager onderwijs kwam aan de Dorpsstraat in 1903. De bewoners van Roderveld werden zelfvoorzienend en hun kinderen hoefden niet meer met modderige klompen naar de school in Roden. Aan de Terheijlsterweg werd in 1922 de Hervormde Kerk opgeleverd, een zaalkerk met uitspringende entreepartij en geveltoren. De bewoners hoefden dus ook niet meer naar Roden voor erediensten. Enkele jaren later werd aan de Eikenlaan een christelijke tweeklas-sige lagere school geopend. Deze kwam tot stand voor de 'Vereeniging school met den Bijbel' in 1930-1931 en werd gebouwd naar het interbellum-stijl ontwerp van architect H. Beumer uit Arnhem.

Opening van de School met de Bijbel, Nieuw-Roden, 1931. Bron: Foto archief Historische Vereniging Roon.

De school heeft een gevelsteen met de tekst: **Eerste steen gelegd door J.G. Togtema, evangelist**. Deze evange-list was de voorzitter van de lokale Evangelisatie Vereeniging, opgericht in 1920, die samenwerkte met de Nederlands Hervormde Kerk Roderveld/Nieuw-Roden en ook werkzaam was in het dorp Roden.⁴¹ In de jaren 1930 en 1940 breidde het dorp Nieuw-Roden flink uit, vooral door sociale woningbouw en winkelbouw in de dorpskern. In de tweede helft van de vorige eeuw werden veel nieuwe straten aangelegd.

Omdat Roderveld zich had ontwikkeld van ontginningsnederzetting tot een dorp met stenen huizen, scholen en kerk, vond een naamsverandering plaats. In 1928 kreeg het dorp de naam Nieuw-Roden om het nieuwe dorpskarakter te benadrukken. In 1930 telde Nieuw-Roden ongeveer 434 bewoners die in ook daadwerkelijk in het dorp woonden.⁴² Opmerkelijk is het feit dat Nieuw-Roden in de edities van de jaren 1942 en 1948 van het **Van Goor's aardrijkskundig woordenboek van Nederland** nog steeds benoemd wordt als nieuw opgekomen dorp onder Roden; Roderveld staat beschreven als een buurt onder Roden.

Uiteindelijk door de bouw van nieuwbouwwijken in Roden waaronder de Vijfde Verloting (ca. 1990) groeiden de dorpen Nieuw-Roden en Roden definitief aan elkaar vast. De grens tussen de dorpen lag rond 1930 nog bij de Woldzoom. Door de nieuwbouwwijken verdwenen de tussenliggende weilanden. In het oorspronkelijke dorp hebben de adressen nog de plaatsnaam Nieuw-Roden, in de nieuwbouwwijken hebben de adressen de plaatsnaam Roden. Tot vandaag, probeert de belangenvereniging van Nieuw-Roden het oorspronkelijke eigen karakter van het dorp in stand te houden. 't Dörpshuus Nij-Roon aan de Roderweg, waar ook de Baptistengemeente Roden haar erediensten houdt, vervult daarbij een belangrijke rol. In het oorspronkelijke dorp is de voormalige Hervormde Kerk, later de Hervormde Kapel Nieuw-Roden, nog steeds een beeldbepalend gebouw.

Hervormde Kerk, later Hervormde Kapel Nieuw-Roden

De Hervormde Kerk Nieuw-Roden diende als kerk voor Roderveld, later Nieuw-Roden, van 1922 tot en met 2006. De kerk is tegenwoordig privébezit en huisvest een christelijke kinderopvang.

Het is bekend dat evangelische bijeenkomsten in Roderveld al plaatsvonden voor de bouw van het kerkge-bouw en de christelijke tweeklassige school. Zo hielden ds. Teensma van Veenhuizen en de heer Schoppert in 1912 een '**Evang. Nam. 2 1/2 uur bij A. Tel.**'⁴³ Voor de bouw van de Hervormde Kerk Nieuw-Roden, kerkten de bewoners uit Roderveld in de Hervormde Kerk te Roden. Vanaf 1816 was het Algemeen Reglement voor de Nederlandsche Hervormde Kerk van kracht in het Koninkrijk der Nederlanden.

De samenwerking tussen de hervormde kerkgemeenschappen Nieuw-Roden en Roden bleef bestaan na de bouw van de kerk in Nieuw-Roden. Zo werden onder meer pogingen gedaan in 1950 om een tweede predikant te benoemen, die dan voornamelijk Nieuw-Roden als arbeidsterrein aan zou doen.⁴⁴ Een buitengewone ledenver-gadering werd in 1950 bijeengeroepen met als hoofdmoot de samenwerking met de Hervormde Kerk te Roden, een samenwerking dat vooral ging om het vaststellen van hulp- of tweede predikanten.⁴⁵ Bekend is dat de heer Tietema in 1955 zijn intrede deed als evangelist in de Nederlands Hervormde gemeente van Nieuw-Roden waar hij werd bevestigd door ds. D. Kramer te Roden. Vier jaar later nam de heer Tietema weliswaar afscheid, maar bleef in het dorp Nieuw-Roden wonen.⁴⁶ In de jaren 1930 en 1940 was de heer J.G. Togtema (hulp)predikant/evangelist in de Hervormde Kerk te Nieuw Roden en Roden. Hij begeleidde dagjes uit voor de Hervormde jongeren Vereniging Roden en voor de jongeren vereniging van de Nederlands Hervormde Kerk te Nieuw-Roden. Vlak voor zijn dood, in het jaar 1951, vierde Togtema zijn 26-jarig ambtsjubileum in Tzummarum. In 1940 vierde de Nederlandse Hervormde Evangelisatie te Nieuw-Roden haar zilveren jubileum.⁴⁷ Negen jaar later vonden enkele herstelwerkzaamheden aan het kerkgebouw plaats.⁴⁸

Uiteindelijk, in 2004, hield de Nederlandse Hervormde Kerk Nieuw-Roden op te bestaan. Het overgrote deel van de lidmaten ging over naar de nieuwe Protestantse Kerk in Nederland (PKN). In Nieuw-Roden werd de Hervormde Kerk (later de Hervormde Kapel) onderdeel van de PKN-gemeente Roden-Roderwolde (zie ook het kergemeen-schappenpaspoort Roden). In 2006 is de laatste kerkdienst in de Hervormde Kapel Nieuw-Roden gehouden.

Baptisten gemeente Roden

Baptistengemeenten zijn protestantse kerkgenootschappen en elke gemeente is autonoom. Baptisten vormen een stroming binnen het protestantisme die de zuigelingendoop afwijst en de geloofsdoop door onderdompe-ling voorstaan. In Nederland is het baptisme in 1609 te Amsterdam begonnen. Toen werden vijftig Engelsen, die vanwege geloofsvervolgning Engeland waren ontvlucht, op de belijdenis van hun baptistengeloof gedoopt. De eerste Nederlandse baptistengemeente dateert van 1845. In dat jaar doopte een Duitse baptist in het Drentse Gasselternijveen een groep gelovigen rond de afgezette Nederlands Hervormde predikant dr. Johannes E. Feisser. Via Feisser kwam het baptisme in Nederland terecht. Feisser werd namelijk na zijn doop gekozen als voorganger van de eerste Nederlandse baptistengemeente (genoemd 'Gemeente Gedoopte Christenen'). De allereerste Baptistenkerk in Nederland, gesticht in 1867, stond aan de Handelstraat in Stadskanaal en de eerste volwassen doop was in het naastgelegen dorp in Gasselternijveen. Veel nieuwe baptistengemeenten ontstonden in de tweede helft van de negentiende eeuw, vooral in het noorden en het westen van Nederland, onder meer in Sneek, Groningen, Winschoten, Franeker en Haarlem. In 1881, in Foxhol, verenigden verscheidene baptistengemeenten zich in de Unie van Baptistengemeenten, met een eigen opleiding voor predikanten aan de Vinkenhof te Bosch en Duin. Circa 1900 steeg het aantal baptistengemeenten in Nederland tot twintig, met een gezamenlijk ledenaantal van ruim een duizend leden. Vijfentwintig jaar later werd de Nederlandse Baptisten Jeugd Beweging (NBJB) opgericht om het contact tussen jeugdleiders en jeugd van diverse gemeenten te bevorderen. In de jaren 1940 wordt de Baptistengemeente Emmen opgericht. Het Dörpshuus Nij-Roon, waar de Baptisten gemeente Roden haar erediensten houdt, werd in het jaar 1962 geopend.⁴⁹ Het is bekend dat een baptistengemeente in Roden bestond voor dit moment. Volgens het Twentsch dagblad Tubanita was Ds. Jac. G. Littooi voor 1953 (toen hij dienst deed aan de Zendingsgemeente Assen) verhuist naar Roden waar hij de Baptistengemeente diende.⁵⁰ Zijn opvolger G. v. 't Woud nam in 1954 een beroep aan in Daarlerveen. In hetzelfde jaar kocht de Unie van Baptistengemeenten een pand aan in Arnhem dat tot bureau werd ingericht.⁵¹

De provincie Drenthe telt vandaag de dag ten minste zestien baptistengemeenten, gevestigd in o.a. Assen, Coevorden, Emmen, Hoogeveen, Meppel en Roden. In 1982 verenigden tweeëntwintig vrije baptistengemeente zich in de Broederschap van Baptistengemeenten in Nederland (BNN). De Baptistengemeente Roden behoort tot de Unie-ABC gemeenten in Nederland, een organisatie opgericht in 2020 door een bestuurlijke fusie van de Broederschap van Baptistengemeenten in Nederland en de CAMA-gemeenten.

In de dorpen Roden en Nieuw-Roden is de Baptisten gemeente Roden vooral bekend van de open zangavonden en de kerstzangdiensten die ze organiseren.

41 M.C.T. Lennep van Centraal Bond voor Inwendige Zending en Christelijk Maatschappelijk Werk, Handboek voor Christelijken arbeid, Algemeene boek-handel voor inwen-dige- en uitwen-dige zending: 1932, 114; Kerk-en Schoolnieuws. Predikbeurten op zondag 10 januari. Nieuwsblad van het Noorden, 8 januari, 1837; Nieuw Apeldoornsche Courant, 9 april, 1930.

42 H.W. Methorst e.a. Volkstelling 31 December 1930. Algemene Landsdrukkerij: 1932-1934.

43 Kerk- en Schoolnieuws. Nieuwsblad van het Noorden, 3 mei, 1912; Kerk-en Schoolnieuws. Nieuwsblad van het Noorden, 28 juni, 1912.

44 "Samenwerking te Roden in Herv. Kringen". Nieuwe Provinciale Groninger Courant, 28 november, 1950.

45 Nieuw provin-ciale Groninger courant. "Samenwerking te Roden in Herv. Kringen". 28 november 1950.

46 Kerk en School. Intreder evange-list T. Tietema. Nieuwe Provinciale Groninger Courant, 7 november, 1955; Kerk en Schoolnieuw. "T. Tietema nam afscheid van Roden en Nieuw-Roden". Nieuwsblad van het Noorden, 28 april, 1959.

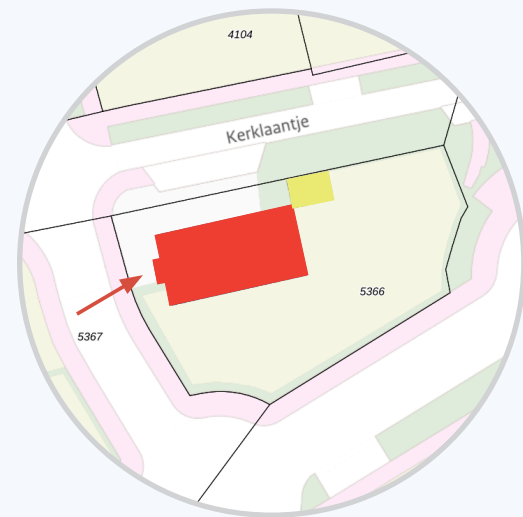
47 Kerk en School. Giften en Legaten. Friesch Dagblad., 28 maart 1940.

48 Akte van aanne-ming door E. van Zonneveld te Nieuw-Roden van herstel-werkzaamheden aan het kerkgebouw, met ondergeschreven goedkeuring door het bestuur; 1949. Drents Archief, archiefnr. 0386, inventarisnr. 161.

49 Leekster courant. "Baptisten-kerkdienst in Roden". 29 November 1986.

50 Twentsch dagblad Tubantia. "Intrede Ds. Littooy". 5 maart 1956.

51 Nieuwe provin-ciale Groninger courant. "In de Unie van Baptisten-gemeenten". 31 december 1954.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Hervormde Kapel

Adres	Terheijlsterweg 1, Nieuw-Roden
Bouwjaar	1922
Architect	nog onbekend
Bouwstijl	traditioneel-ambachtelijk, met sobere neogotische vensters
Oppervlakte	119 m²
Status	geen
Soort eigenaar	particulier
Functie	kinderopvang

De Hervormde Kapel Nieuw-Roden opgetrokken uit baksteen is in traditioneel-ambachtelijk stijl gebouwd. De zaalkerk met geveltoren is buiten gebruik gesteld in 2006, waarna het een aantal jaren het Roder Jongenskoor huisvestte. Het koororgel van de kapel, gebouwd door firma L. Verschuere in 1961 voor de Zeihuus Kerk te Emmen, werd na de sluiting van de Hervormde Kapel in 2006 naar de Op de Helte Kerk te Roden verplaatst. Momenteel is de Hervormde Kapel in particulier bezit en huisvest een kinderopvang. De zwarte houten schuur is nieuwbouw, gebouwd in 2020. De kerk neemt een prominente plek in het dorp Nieuw Roden, gelegen aan de Dorpsstraat.

De geveltoren is deels buiten en deels binnen het kerkgebouw gebouwd en geeft toegang tot de kerk en voormalige kerkzaal. De hoofdingang wordt benadrukt door een ingemetseld kruis te zien boven de ingang. De toren is opgetrokken uit baksteen, waarvan deels wit gepleisterd, en uit hout. Het houten gedeelte bevat de klok en heeft aan vier zijden een rondboogvenster. De toren wordt gekroond door een spitse toren met windhaan.

De voor- en achtergevel van de kerk hebben een sobere versiering in de vorm van een gemetselde getrapte zijkant. De achter-/oostgevel heeft uitstekende metselversiering in de vorm van pilasters, een kroonlijst langs het dak en twee vierkanten. Tussen de twee pilasters zijn twee zeer smalle rondboogvensters zichtbaar. In het metselwerk is tevens een donkergekleurde band aangebracht aan de onderkant van de gevel. Deze loopt door in de zijgevels en voorgevel.

De zijgevels (de noord- en zuidgevel) bevatten ieder zes rondboogvensters die worden geleed door platte pilasters waarvan de voet rust op de genoemde donkergekleurde band aan de onderkant van de gevels. In de noordgevel zit de zijingang met half rond bovenlicht.

Met de huisvesting van de kinderopvang is veel gewijzigd aan het interieur. Van de sfeer van de oude kerk en kerkzaal is weinig overgebleven. Er is een nieuwe verdiepingsvloer aangebracht op een lager niveau dan de oude stalen trekstangen. Hiermee ontstond een mogelijkheid om een verdieping in het gebouw aan te brengen. De klokkenstoel is nog steeds toegankelijk vanuit de binnenzijde.

De kernwaarden zijn gelegen in de functionele en typologisch zin die het gebouw inneemt binnen de ontwikkeling en de geschiedenis van het dorp Nieuw Roden. Daarnaast neemt de kerk een beeldbepalend en prominente plek in aan de Dorpsstraat. Zodra de klok niet goed loopt, wordt daar melding van gemaakt door de dorpsbewoners. Gebaseerd op deze waarden verdient het kerkgebouw ten minste de status van karakteristiek pand.

Roderesch

Namen: Evangelische gemeente Roderesch, later Evangelische gemeente Roderesch-Haulerwijk

Oprichting: circa 1920

82 <https://www.geheugenvandrenthe.nl/roderesch>

83 De Amsterdammer » 01 mei 1931 - Pag. 13 | Delpher.

Roderesch (Drents: **Ro(o)neresch**) is een relatief jong esdorp dat ontstaan is rond 1900. Voor deze tijd werden er in 1850 zes huizen gebouwd, bewoond door arme boeren die zich ontfermden over het ontginnen van heide. In 1913 kreeg het dorp een eigen lagere school wat ervoor zorgde dat bewoning zich rond deze plek ging concentreren en groeien. Hiermee begon ook de geschiedenis van de Evangelische gemeente Roderesch.⁸²

Evangelische gemeente Roderesch, later Evangelische gemeente Roderesch-Haulerwijk

De Evangelische gemeente is een groeiende, regionale gemeenschap met een locatie in Roderesch, in de Evangelische Kerk, en, sinds kort, in de Gereformeerde Kerk in Haulerwijk. Hoewel de Evangelische gemeente Roderesch al zo'n honderd jaar bestaat is het huidige gebouw in Roderesch pas tien jaar oud. In 2023 vierde de gemeente haar honderdjarige bestaan. Sinds november 2019 is de gemeente uitgebreid met de eerder genoemde locatie in Haulerwijk.

Het verhaal van de Evangelische gemeente Roderesch begint met de komst van twee diaconessen uit Rotterdam; de straatnaam "Zuster Michielsenstraat" in het dorp Roderesch herinnert hier nog aan. Het verhaal is typerend voor het ontstaan van de gemeente. Voordat deze zusters intrede namen, vond al in 1913 evangelisatie arbeid plaats door middel van een zondagschool.

In het begin van de twintigste eeuw kende de regio veel armoede. Zuster Michielsen en haar vriendin zuster Van Marle waren, door berichten van dominee Visscher in de **Nieuwe Rotterdamsche Courant**, hiervan op de hoogte en besloten om naar het noorden van Nederland te verhuizen. Hier vervulden ze evangelisatietaken, waaronder in Houtgehage, Opende en Tolbert, en begonnen in 1921 aan een nieuwe opdracht, namelijk een evangelisatiecentrum, oftewel een zendingspost, in Roderesch voor de bewoners van Roderesch en Alteveer. Het heette toentertijd de Vrije Evangelisatievereniging.⁸³

De evangelisatiezusters Catholijntje Jacoba Michielsen en A. van Marle uit Roderesch. 1920-1930. Bron: RV281336. Drents Archief.

De evangeliezusters van Marle (links) en Michielsen (rechts) in hun evangelisatiegebouw Eben-Haëzer te Roderesch. 1925-1935. Bron: RV92810067, Drents Archief.

Hoewel in eerste instantie de inwoners moesten wennen aan de komst van de twee evangelisatiezusters, werd al snel met behulp van andere posten en financiële steun aan de Hoofdstraat van Roderesch in 1924 een evangelisatie-lokaal en tevens woonruimte voor de zusters gerealiseerd. Het kreeg de naam Eben-Haëzer, wat toepasselijk 'steen der hulp' betekent in het Hebreeuws en relateert aan een verhaal van de profeet Samuël. In het gebouw werd een zondagsschool opgezet welke uiteindelijk door vrijwel alle jeugd van de Vrije Evangelisatievereniging werd bezocht. Later werden ook kerkdiensten georganiseerd. Pas na enkele jaren van bezoeken brengen, hulp bieden en kerkdiensten organiseren, kregen beide zusters het gevoel dat hun evangelisatiewerk zoden aan de dijk zette. Ondertussen nam de (nationale) welvaart ook toe. Hier hield hun evangelisatiewerk echter niet op. Zowel Van Marle en Michielsen zijn tot aan hun dood bezig geweest aan hun evangelieopdracht.⁸⁴ Hun toewijding en inzet waren bepalend voor de opbouw en groei van de Evangelische gemeente Roderesch.

Het eerste onderkomen van het evangelisatiecentrum "Eben-Haëzer" aan de Hoofdweg te Roderesch. 1921. Bron: RV010502071, Drents Archief.

Eben Haëzer, de woning van de evangelisatiezusters Michielsen en van Marle te Roderesch. 1920-1925. Bron: RV0105020104, Drents Archief.

84 <https://www.historischeverenigingroon.nl/zuster-michielsen/>

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Evangelische Kerk

Adres	Hoofdweg 47, Roderesch
Bouwjaar	1923-1924, verbouwing 1953, 1966-67, bouw evangelisatiegebouw 1974, vergroting kerkgebouw 2010
Bouwstijl	ongedefinieerde bouwstijl
Architect	onbekend
Oppervlakte	514 m²
Status	geen
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

De Evangelische Kerk van de Evangelische gemeente Roderesch-Haulerwijk kent een lange geschiedenis.

Volgens de inventaris van het oude gemeentearchief is oorspronkelijk in 1923-1924 voor het eerst een gebouw neergezet op de huidige locatie, met een verbouwing in 1953 en 1966. In 1974 is een nieuw evangelisatiegebouw achter het bestaande pand neergezet. In 2010 vroeg de kerkgemeenschap opnieuw een vergunning aan, dit keer voor de vergroting van het kerkgebouw. Het kerkgebouw ging van een oppervlakte van 181,5 m2 naar een oppervlakte van boven de 500 m2.

Foto's beschikbaar in de beeldbank van het Drents Archief te Assen, verbeelden hoe het evangelisatiegebouw/kerkgebouw meerdere malen transformeerde in de twintigste eeuw. Het begon met een simpele houten, rechthoekige schuurconstructie met schuifdeuren en haaks op de achterzijde van het gebouw een kleine rechthoekig aanbouw voorzien van golfplaten en drie rechthoekige ramen. Mogelijk diende dit als bestuurskamer. De schuur was bekleed met horizontale houten planken.

Tot aan de jaren 1950 veranderde het uiterlijk van het gebouw drastisch. Het ging van een simpele schuurconstructie naar versierde puntgevel, met aan de voorzijde een houten overkapping dat mogelijk dienst deed als entreeruimte. De simpele ramen in de zijgevels waren tevens vervangen door (grotere en) meer statige 6-ruitse houten schuiframen. In het interieur was een verhoogd houten podium met lezenaar aan de achterzijde van het pand te vinden.

Kijkend naar de bestaande situatie van het evangelisatiegebouw, zoals te zien in de bouwtekeningen toegevoegd aan de bouwvergunning van 1966, had het pand tijdens de verbouwing van de jaren 1950 opnieuw veranderingen ondergaan. De houten verkapping zichtbaar op een foto uit het Drents Archief daterend van 1930-1950 was verdwenen en vervangen door een klein voorportaal, geplaatst aan de linkerzijde van de voorgevel dat de plek innam van een voormalig raam. Boven het voorportaal was een tweede raam/opening toegevoegd.

Bekend is dat in 1966 het kerkgebouw nog steeds een houten constructie betrof, met binnen puntgevel en klein voorportaal. De plattegrond was rechthoekig. De verbouwing van dat jaar ging over het plaatsen van een ½ steensmuur rondom en binnenin de houten constructie. De ramen werden vervangen door ramen met een bovenventilatie en de entreeruimte/voorportaal werd vergroot. Dit voorportaal werd verplaatst naar het midden van de voorgevel en een raam werd dichtgemaakt om hier plaats voor te maken. De ramen in de achtergevel werden ook aangepast, van zes naar vier en symmetrisch verdeeld over de gevel. Een extra deur werd in de rechterzijgevel gepland.

De bouw van een evangelisatiegebouw in 1974, betrof een nieuw gebouw achter het bestaande 1966 gebouw, op het adres Hoofdweg 45 te Roderesch. Hoewel het de rechthoekige plattegrond van het bestaande evangelisatiegebouw hanteerde, was het uiterlijk geheel anders. De vormgeving doet denken aan de vormgeving en bouw-materiaal van de aanbouw van de originele schuurconstructie uit de jaren 1920 en gefotografeerd tussen 1930 en 1960. Het betrof een houten gebouwtje bekleed met elementen met tussenregels en een asbest golfplaten dak. De indeling van het pand was vrijwel identiek aan die van het bestaande gebouw met uitzondering van een keuken en de toevoeging van een tweede wc. De ramen liepen nu door van grond tot de bovenkant van de gevel en het gebouw zou een houten vloer krijgen.

In 2010 is bij de gemeente Roden een bouwvergunning ingediend voor het veranderen/vergroten van een kerkgebouw aan de Hoofdweg 47 te Roderesch, met daarbij een sloopvergunning. Dit is gedaan door bouwkundig tekenbureau J. Boonstra en betreft het gebouw dat nu op de locatie staat.

Voor de verbouwing ging het om een rood/bruin stenen pand met pannen dakbedekking. Het toen bestaande pand uit 2010 betrof twee rechthoekige volumes gebouwde op de (verlengde) bouwvlakken van de voormalige evangelisatiegebouwen uit 1966 en 1974, die verbonden werden door een vierkante volume met daarin de bestuurskamer, zondagsschool, de entreeruimte en de heren- en damestoiletten. De twee rechthoekige ruimten bevatten de kerkzaal, keuken en koffiekamers. Tijdens de aanvraag werd genoemd dat de Evangelische gemeente Roderesch per zondag normaal tachtig en bij bijzondere diensten minstens honderdtwintig bezoekers had.

Het nieuwe plan stelde een herindeling van het gebouw voor en een vergroting van het vierkante volume. Dit om ruimte te maken voor een tweede zondagsschool ruimte, een grotere entree/hal, een minder-valide toilet, een extra heren- en damestoilet, en in een van de rechthoekige volumes een jeugdruimte en crèche.

Kernwaarden zijn gelegen in de functionele zin die het gebouw inneemt in de ontwikkelings- en bewonersgeschiedenis van het dorp Roderesch. De Evangelische gemeente Roderesch maakt al honderd jaar deel uit van het dorp Roderesch.

D

Kerkgemeenschappenpaspoort

Een

Namen:	Nederlands Hervormde Evangelisatie gemeente Gereformeerde gemeente, later Protestantse gemeente De Edenhof
Oprichting:	1912 1845, 1974

67 <https://www.eencity.nl/over-een/geschiedenis-een/>

68 <https://www.orgelsindrenthe.nl/orgelsindrenthe.nl/nederlands/eenhk.html>

69 <https://www.orgelsindrenthe.nl/nederlands/eenhk.html>

70 <https://www.hervormd-een.nl/kerkgebouw/>

Het dorp Een (Drents: **Ain**) wordt voor het eerst genoemd in een akte die tussen 1330 en 1335 is opgesteld. Het huidige dorp bestaat uit drie kernen (Zuidend, Middenbuurt en Noordend) die in de loop van de twintigste eeuw aan elkaar zijn gegroeid. Het ligt aan de doorgaande historische routes tussen Drenthe, Friesland en Groningen. In de geschreven bronnen worden rond 1350 vijf boerderijen genoemd en rond 1830 waren dit dertien erven of boerderijen – een echt boerendorp dus, ondanks het zich niet als een traditioneel Drents brinkdorp heeft ontwikkeld. Inmiddels kent het dorp zo'n 900 inwoners. Het dorp is, net zoals Peize, een forenzendorp waarvan de inwoners veelal naar Groningen, Roden of Assen uitwijken voor het werk.⁶⁷

Een kent twee geloofsgemeenschappen, namelijk de Nederlands Hervormde Evangelische gemeente, gevestigd in het zogeheten Rotondekerkje en de Gereformeerde Kerk te vinden in de Edenhof. Beiden zijn ontstaan als dorpskerk, maar fungeren tegenwoordig als regiokerk.

Nederlands Hervormde Evangelisatie

De Hervormde gemeente Een is in 1912 ontstaan als een Nederlands Hervormde Evangelisatie gemeente. Het had als doel om het christelijk geloof in de regio te bevorderen. De gemeente had door de jaren heen en heeft tot en met de dag van vandaag een trouw publiek aan kerkgangers. Tijdens de vakantieperiodes komen er zo nu en dan ook vakantiegangers en toeristen die de diensten bezoeken.

Hoewel het officiële ontstaan in 1912 was, bestaat de evangelisatie van de gemeenschap in Een al langer. Tot aan het einde van de negentiende eeuw kwamen mensen uit de omgeving tezamen in Norg, bij de predikant van de Vrijzinnige Hervormde gemeenschap, maar door de slechte wegen tussen de dorpen en de gebrekkige toegankelijkheid als gevolg zag dhr. Slotemaker - De Bruine in 1894 de noodzaak om ook in Een het geloof uit te dragen. Tussen 1894 en 1912 werden regelmatig kerkdiensten in een boerenschuur in Een gehouden, totdat ds. Te Winkel uit Haulerwijk besloot om een evangelisatie op te richten. Deze werd op 30 december 1912 officieel verklaard door koninklijke goedkeuring.⁶⁸ In het jaar daarop werden f. 1000,- besteed aan een stuk hei en een gebouwtje welke in 1915 gereed was. Dit gebouw bleek al snel te klein voor de gemeenschap en in 1922 werd besloten om het gebouwtje uit te breiden naar de kerk zoals we hem nu kennen – het Rotondekerkje – met een kapel, toren en een klok. Het kerkje dankt zijn bijnaam aan de ligging nabij een rotonde in het dorp. Naast de reguliere kerkdiensten werden ook een zondagsschool en een christelijke muziekvereniging opgericht en gehuisvest in de kerk, wat bijdroeg aan de versterking van de lokale gemeenschap. Tevens werd in 1922 de eerste Evangelist benoemd, namelijk de heer De Vries.⁶⁹

Bij de gemeente staat het woord van God centraal en de nadruk ligt op de zondagse erediensten, waaronder de ochtend- en avonddienst. De inscriptie in de klok luidt dan ook toepasselijk:

God laat U roepen als weleer
door de held're Klokkekanken
kom dan, kom elke Zondag weer
om Hem te loven en te danken.⁷⁰

Tegenwoordig blijft het Rotondekerkje getuigen van de protestantse aanwezigheid in het dorp. Het kerkje wordt nog steeds gebruikt voor kerkdiensten en andere activiteiten en speelt een belangrijke rol in het religieuze en sociale leven van het dorp Een. Samen met de Edenhof, de school en plaatselijke belangenvereniging organiseren ze jaarlijks de Nationale Dodenherdenking op 4 mei, op de begraafplaats aan de Vennootsweg.

Woningen aan klinkerweg met op de achtergrond de Nederlands Hervormde Kerk te Een 1900-1940. Bron: Da901440, Drents Archief.

Gereformeerde gemeente, later de Protestantse gemeente De Edenhof

De Gereformeerde gemeente te Een is al in de negentiende eeuw ontstaan, maar het duurde flink wat jaren voordat de protestantse gemeente, gehuisvest in de Edenhof, zou ontstaan.

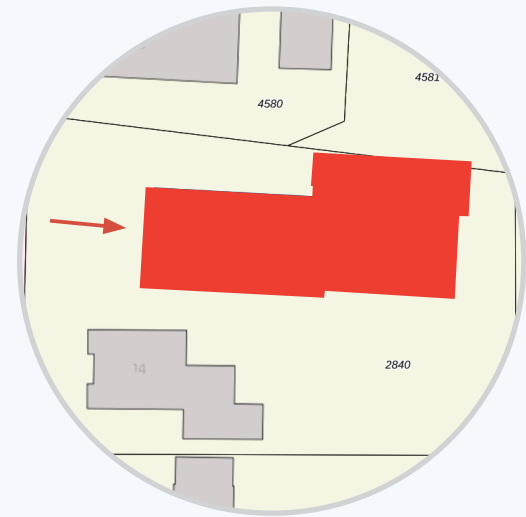
De kerk werd geïnstitueerd op 19 januari 1845, waar dit precies plaatsvond is onduidelijk. Na de samenvoeging met de Gereformeerde gemeente Norg in 1922 nam Een de verantwoordelijkheid voor het evangelisatiewerk in Norg op zich. Er werd een evangelisatievereniging opgericht die bijbelbladen en andere religieuze lectuur verspreidde in beide dorpen. Ook werden persoonlijke bezoeken afgelegd, onder andere aan bewoners van woonwagens in de omgeving. De Gereformeerde Kerk De Edenhof aan de Hoofdstraat 16 werd in 1928/1929 in gebruik genomen. Boven de kerkdeur is de tekst **1878 – Heere, ik heb lief de woning uws huizes – 1928** in steen gebeiteld.⁷¹

In 1974 werden de gereformeerde gemeenten uit Norg, Veenhuizen en Een samengevoegd tot één gemeente. Tegenwoordig staat de gemeente bekend als Protestantse gemeente De Edenhof, een veelkleurige geloofsgemeenschap met een oecumenische instelling. Ze houden diensten op zondagochtend en dragen zorg voor kerkleden uit. Bij het kerkgebouw staat er een voedselbibliotheek met allerlei producten die bewoners en omwonenden mogen gebruiken wanneer nodig.

Foto van de Gereformeerde Kerk Een omstreeks 1930.
Bron: <https://edenhof.nl/geschiedenis/>.

71 De gereformeerde evangelisatiearbeid te Norg en omgeving | Website gewijd aan de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) 1834-2004.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk ook wel bekend als De Edenhof

Adres	Hoofdstraat 16, Een
Bouwjaar	1928
Architect	onbekend
Bouwstijl	Delftse School
Oppervlakte	344 m²
Status	MIP-object
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

Het kerkgebouw is in 1928 opgetrokken uit bakstenen in Delftse School stijl. Boven de kerkdeur staat in steen gebeiteld: 1878 – Heere, ik heb lief de woning uws huizes – 1928. De kerkelijke gemeente is oorspronkelijk gesticht als Gereformeerde Kerk Een in 1845. Tegenwoordig is het een protestantse gemeente met een oecumenische instelling.

De kerk is een rechthoekig kerkgebouw, een eenbeukige kerk, met gaanderij. Deze laatste is afgescheiden van de kerkzaal door een wand waardoor een vestibule gecreëerd is. Een tongewelf dekt de kerkzaal. Het tongewelf wordt in het interieur ondersteund door spanten die een abstracte, hoekige vormgeving hebben. In de voor-gevel wordt de gaanderij benadrukt door vier lange gerechte vensters met loodwerk en betonnen bovendorpels. Deze vensters zijn boven de hoofdingang geplaatst. De hoofdingang is omlijst door slanke, onversierde bakstenen pilaren en een betonnen bovenligger. Aan weerszijden van de ingang bevinden zich twee, twee rechthoekige vensters met loodwerk, gescheiden door bakstenen metselwerk. Versiering in de vorm van metselwerk is aangebracht langs het dak en in de top van de voorgevel.

De zijgevels van het kerkgebouw, m.a.w. de noord- en zuidgevel, bevatten vijf vlakken met daarin twee rechthoekige vensters voorzien van loodwerk en een betonnen bovendorpel. De vlakken worden gescheiden van elkaar door steunberen met zadeldak en daarboven uitstekend metselwerk.

In 1938 liep het kerkgebouw forse schade op, een horizontale scheur over de gehele lengte van de zuidelijke gevel en beschadigingen aan het dak, door een zware storm. De kerkenraad besloot het dak te verstevigen en de destijds bestaande smalle steunberen aan de noordzijde en zuidzijde van de kerk te vervangen door bredere exemplaren.

De kerk werd in 1962 uitgebreid met een aantal zalen voor bijeenkomsten en vergaderingen, samen bekend als het “Jeugdgebouw”. Deze zalen werden achter het bestaande kerkgebouw gerealiseerd, en zijn in het jaar 2000 gerenoveerd en uitgebreid met een keuken. Het orgel, te vinden in de kerkzaal, is gebouwd door BAG orgelmakers te Enschede in 1983. Het beschikt over twee klavieren en een zelfstandig pedaal. Het oude orgel stond op de gaanderij. De gaanderij is nu voorzien van donkerrood geschilderde kerkbanken.

De kerkzaal is in 2008 volledig gerenoveerd. De houten vloer is vervangen door een betonnen vloer waarin verwarming is aangebracht en dat bedekt is met hardgebakken tegels. Het zachtboard plafond is vervangen door een houten variant. De houten kerkbanken hebben plaatsgemaakt voor rijen stoelen en de kansel is verplaatst gemaakt. De liturgische tafel is, even als de preekstoel, gemaakt van massief blank eikenhout. Het doopvont is gemaakt van natuur-

steen, met een geslepen uitholling en vier eikenhouten dragers. De kernwaarden van het kerkgebouw zijn gelegen in het cultuurhistorisch, architectonisch en stedenbouwkundig belang. Het is het enige kerkgebouw in de gemeente Noordenveld dat gebouwd is in de 1925-1950 periode. Tevens is het een beeldbepalend pand in het dorp Een, specifiek de Hoofdstraat. Het kerkgebouw neemt in de functionele en typologisch zin een belangrijke plek in binnen de ontwikkeling en de bebouwingsgeschiedenis van het dorp Een.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Hervormde Evangelisatie ook wel bekend als het Rotondekerkje

Adres	Haulerwijksterweg 1, Een
Bouwjaar	1922, gesticht in 1915
Architect	onbekend
Bouwstijl	waterstaatsstijl
Oppervlakte	99 m²
Status	MIP-object
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus

De huidige kerk, een zaalkerk met toren, is de tweede kerk op deze locatie, aan de Eener Ronde. De eerste kerk besloeg de helft van het huidige kerkgebouw en was een verkleinde kopie van de Hervormde Kerk te Jubbega (Friesland). In 1922 is de eerste kerk in Een vergroot en voorzien van een toren met luidklok. De originele klok werd tijdens de Tweede Wereldoorlog naar Duitsland afgevoerd ten behoeve van de oorlogsindustrie. In 1948 is de huidige klok vervaardigd en ingeluid.

Het Rotondekerkje is, zoals vele waterstaatsstijlkerken, sober opgezet, maar wel opgesierd met versierselen om het gebouw meer uitstraling te geven. De meest opvallende versiering aan de buitenkant van het pand zijn de slanke pilasters die de rondboogvensters inkaderen en ritmiek geven aan de rood bakstenen zijgevels. Een kroonlijst scheidt het dak en de zijgevels. Een uitkragende en enigszins getrapte geveldetailering siert de zijanten van voorgevel. Boven de toegang, voorzien van dubbele deuren en een wit gebogen lichtvenster, is een rond oculus raam met maaswerk geplaatst. De toren met spits torentje en zichtbaar klokkenstoel is opgetrokken uit hout, geschilderd in wit en grijs.

Het kerkinterieur is eveneens sober opgezet. De zaal wordt bedekt door een houten crèmekleurig plafond met zichtbare spanten en groen geschilderde afdek-/sierlatten. De muren zijn bedekt met houten lambrisering dat doorloopt tot aan de onderkant van de rondboogvensters. Om de vide onder de toren te bereiken is een luik met uitvouwbaar trap in het plafond van het predikantenkamertje geïnstalleerd. Dit kamertje bevindt zich direct rechts naast de toegang. Het interieur is in 2009 grotendeels gerenoveerd. In 2010 is een nieuw digitaal orgel in de zaalkerk geplaatst, tegen de muur van het predikantenkamertje.

De kernwaarden van het Rotondekerkje zijn gelegen in de functionele en typologische zin die het gebouw inneemt binnen de ontwikkeling en de bebouwing van het dorp Een en in de ensemblewaarde met de pastoriewoning; zowel de kerk als de pastoriewoning zijn in bezit van de kerkgemeenschap. De bijbehorende pastoriewoning is gebouwd in 1920 in sobere overgangsstijl.

E

Kerkgemeenschappenpaspoort

Norg

	Namen:	Rooms-Katholieke gemeente, later Hervormde Gemeente Norg
		Gereformeerde Gemeente Norg (niet meer bestaand)
		Stichting Instandhouding Hervormd Kerkgebouw te Norg
	Oprichting:	mogelijk elfde eeuw
		1858
		2024

72 Norg - dorp in Drenthe

73 St. Margareta kerk / typisch Norg | Historisch Norch

74 <https://dominees.nl/search.php?srt=g&id=12401>

Norg is een esdorp in Drenthe, ontstaan in de vroege middeleeuwen. De eerste bewoners vestigden zich op de hoger gelegen zandgronden in het moerassige stroomdalgebied tussen de beken Slokkert, Groote Diep en Oostervoortse Diep. Archeologische opgravingen aan de zuidoostkant van Norg, nabij de Esweg, hebben aangetoond dat er rond 700 na Christus al sprake was van een vaste woonkern met een kleine groep boerderijen. De naam Norg werd in de twaalfde eeuw geschreven als Niurech of Nurch, wat duidt op een Germaanse oorsprong die mogelijk teruggaat tot vóór de Karolingische tijd.⁷²

De oorspronkelijke dorpskern bevond zich bij de huidige brink, waar voornamelijk boerderijen stonden. In de loop der eeuwen groeide Norg uit van een agrarische nederzetting tot een forenzendorp.

Rooms-Katholieke, later Hervormde Gemeente Norg

Het dorp Norg kent al een kerk sinds de elfde eeuw, hoewel deze toen nog van hout was. De kerk aan de brink die er vandaag de dag nog staat, de Margarethakerk, werd in de dertiende eeuw gesticht. Deze kerk werd gewijd aan Sint-Margaretha en diende de katholieke gemeenschap in Norg tot de Reformatie (1598); hierna werden protestantse erediensten gehouden. Tijdens de Reformatie werd de kerk overgenomen door de hervormde (protestantse) gemeenschap en fungeert sindsdien als het centrale gebedshuis in het dorp.⁷³ Dominee B. J. Crijte deed als eerste intrede in 1602 vanuit zijn rol als predikant in het dorp.⁷⁴

In de jaren 1960 verkeerde het kerkgebouw in zeer slechte staat. Rondom de toren was een hek geplaatst om voorbijgangers te beschermen tegen vallende stenen. De situatie was zo dringend dat de kerk snel gerestaureerd moest worden. Er werd geprobeerd via subsidies het benodigde geld bij elkaar te krijgen. Dit lukte uiteindelijk, maar er was één voorwaarde: de kerkelijke gemeente moest zelf ook een flink bedrag bijdragen. In Norg werden verschillende acties georganiseerd om geld in te zamelen. Om dit officieel te maken, werd op 10 juli 1967 de Stichting ter bevordering van de restauratie der Nederlands Hervormde kerk te Norg opgericht. Met onder andere een huis-aan-huis collecte en intekenlijsten werd een aanzienlijk bedrag opgehaald. De dorpsgemeenschap reageerde enthousiast, en samen met subsidie van de gemeente Norg, werd zelfs meer opgehaald dan nodig was. Op 16 december 1971 werd de restauratie afgerond en het kerkgebouw officieel overgedragen. Na de betaling van de eigen bijdrage

De Nederlands Hervormde Kerk op de Brink te Norg. Voor de toren de openbare lagere school.

besloot de stichting het resterende geld opzij te zetten voor toekomstige restauraties. De stichting kreeg een nieuwe naam: “Stichting Instandhouding Hervormd Kerkgebouw in Norg”, welke nog steeds bestaat en zich bekommert om het kerkgebouw.⁷⁵ Vandaag de dag verleent de stichting af en toe subsidies aan de kerkelijke gemeente, Stichting Margarethakerk Norg (nieuwe beheerstichting), en Het Drentse Landschap voor het behoud van het kerkgebouw.

Op 6 november 2024 werd de Margarethakerk officieel overgedragen aan de Stichting Oude Drentse Kerken/Het Drentse Landschap, nadat de plaatselijke kerkgemeente eind 2023 was opgeheven.⁷⁶ De Hervormde Gemeente Norg heeft ruim 800 jaar bestaan.

De Gereformeerde Gemeente Norg⁷⁷

De Gereformeerde Gemeente te Norg werd op 11 juni 1858 geïnstitueerd, maar had voor lange tijd geen eigen predikant of kerkgebouw. De geloofsbelijdenis vond plaats in huisjes langs de Norgervaart. Door de komst van een colporteur, iemand die van deur tot deur gaat om bijvoorbeeld bijbels te verspreiden, namelijk J. de Braal, die evangelisatiewerk verrichtte, bloeide de geloofsgemeenschap op. J. de Braal kreeg opdracht om één zondag per maand in Norg werkzaam te zijn. In zijn rapportages valt te lezen dat hij door de mensen hartelijk werd verwelkomd. Na De Braal volgden colporteurs Greving (tot 1903) en Hogewind (1904). Deze laatste was waarschijnlijk maar enkele maanden werkzaam want hij werd in hetzelfde jaar van zijn aanstelling ook ontslagen waarna Greving terugkeerde voor een dag in de week naar Norg. Dit heeft Greving volgehouden tot zijn ontslag in 1911.⁷⁸

In 1915 werd aan de Norgervaart een gebouw, waarvan de locatie niet te achterhalen valt, gesticht voor het evangelisatiewerk vanwege het gebrek aan ruimte. Hier werden bijvoorbeeld bijbellezingen en zondagsschool gehouden. Door de kleinschaligheid werd de gemeente in 1922 in Norg opgeheven en samengevoegd met de Gereformeerde Kerk te Een, maar het evangelisatiewerk in Norg ging door; er werd veel gewerkt door persoonlijk bezoek, ook aan de bewoners van woonwagens. Hiervoor stond geen dienstdoende predikant te boek in Norg. Tijdens de jaren 1930 was ook een zogeheten knapen- en een meisjesvereniging actief. In 1937 dreigde het evangelisatiegebouw gesloten te worden door de verminderde belangstelling, maar dit is uiteindelijk niet gebeurd. Tijdens de zomermaanden werden vanuit de gemeente in Assen kerkdiensten in Norg gehouden in het gebouw ‘Ons Dorpshuis’, aldus een krantenartikel uit 1962.⁷⁹ Uit een artikel van het Nederlands Dagblad uit 1973 blijkt dat de Gereformeerde Kerk in Assen heeft geprobeerd om in de zomermaanden kerkdiensten plaats te laten vinden voor de vakantiegangers. Hier zijn ze helaas niet in geslaagd, in plaats daarvan werden pamfletten met tijden van de kerkdiensten in het VVV gebouw van Norg gelegd, zodat de vakantiegangers in informatie werden voorzien.⁸⁰

Op 1 januari 1974 werd de gemeenschap samengevoegd tot de Gereformeerde Kerk Een-Norg-Veenhuizen.⁸¹

75 stichtnhkerkgewbounorg.nl/historie.htm

76 Margarethakerk Norg overgedragen aan Het Drentse Landschap.

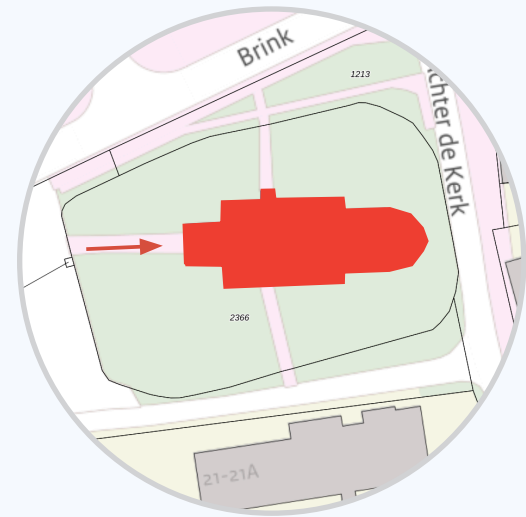
77 Zie ook de beschrijving van de Gereformeerde gemeenschap onder het dorp Een en Veenhuizen.

78 <https://gereformeerdekerken.info/2016/09/24/de-gereformeerde-evangelisatiearbeid-te-norg-en-omgeving/>

79 Gereformeerd gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling » 08 mei 1962 - Art. 36 | Delpher

80 Nederlands dagblad : gereformeerd gezinsblad / hoofdred. P. Jongeling ... [et al.] » 07 maart 1973 - Art. 14 | Delpher

81 <https://gereformeerdekerken.info/2016/09/24/de-gereformeerde-evangelisatiearbeid-te-norg-en-omgeving/>

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Margarethakerk

Adres	Brink 2, Norg
Bouwjaar	13e eeuw
Architect	onbekend
Bouwstijl	romaans-gotisch
Oppervlakte	339 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	Het Drentse Landschap
Functie	nog niet bekend

De huidige kerk van Norg, gewijd aan de Heilige Margaretha, stamt uit de dertiende eeuw. De restauratie van 1969-'71 bracht aan het licht dat het huidige kerkgebouw twee houten voorgangers heeft gehad. Het schip kreeg bij de 1969-'71 restauratie haar romaanse vensters terug; deze waren vervangen door neogotische ramen in de negentiende eeuw. Gevonden vensters werden gereconstrueerd en de dichtgemaakte zuidingang werd opnieuw geopend. De Margarethakerk is gebouwd op een verhoogd kerkhof dat, op haar beurt, is afgezet door origineel een verhoogde kerkmuur, later een verlaagde keermuur. Het schip en de zadeldaktoren zijn gebouwd in romaanse stijl. Het koor heeft romano-gotische stijlkenmerken.

De luidklok werd in 1655 gegoten door Wilhelmus Jacobus de Vrij uit Groningen. Het orgel is volgens het opschrift een 'Geschenk van Marchien Martens te Zuidvelde, ter nagedachtenis van wijlen hare broeders Egbert en Engbert Martens'. Het orgel werd in 1896 gebouwd door F. Leichel en Zn. te Lochem.

De kernwaarden van de Margarethakerk zijn gelegen in de gaafheid en gelaagdheid van het kerkgebouw en haar interieur. De Margarethakerk neemt tezamen met de kerkmuur, bovendien een prominente plek in aan de dorpsbrink. Het is een herkenningspunt voor de bewoners en bezoekers van het esdorp Norg.

Het schip van de Margarethakerk wordt gedekt door een vlak balkenplafond en het koor door een romano-gotisch ribgewelf. Het rondgesloten koor heeft nog de originele vensters. In de noordmuur herinnert een toegangsdeur aan een ooit aangebouwde sacristie. In de zuidmuur is de priesteringang te vinden. De beschilderde ribben van het koorgewelf eindigen in een sluitsteen beschilderd met een duif als zinnebeeld van de Heilige Geest. Het randschrift luidt: **Veni Sancte Spiritus + Divi Doni Origo** (Kom Heilige Geest, van Goddelijke gave de oorsprong). Deze afbeelding is de oudste (tot nu toe gevonden) schildering in de provincie Drenthe. In de koorwanden zijn negen nissen te zien, waaronder priesterzetels, een piscina en een sacramentskastje.

De zadeldaktoren van de Margarethakerk heeft op halve hoogte en aan drie zijden opvallende witgepleisterde rondboognissen met gekoppelde vensters. De vensters zijn gescheiden door zandstenen zuiltjes. Boven de ingang van de toren is het wapen van Adolf Ripperda (1565-1623), Drost van Drenthe, zichtbaar.

De Magarethakerk heeft een gelaagd interieur. De oudste interieurstukken zijn twee vonten: in de hal staat de kleine doopvont vervaardigd in de twaalfde eeuw uit grauwe zandsteen, en in het koor bevindt zich de grote doopvont gemaakt van Bentheimer zandsteen. De eikenhouten preekstoel en herenbank stammen uit de zeventiende en achttiende eeuw. De panelen van de zeshoekig kuip van de preeksteel laten o.a. de symbolen van geloof, hoop en liefde zien. De Tonckensbank, gemaakt in 1724, biedt plaats aan zestien personen. In de lijst van de kap boven de middelste van de drie Corinthische zuilen is het wapen van het geslacht Lunsingh, verwanten van de familie Tonckens van Westervelde, aangebracht. Het doophek, de lezenaar en kerkbanken werden rond 1800 toegevoegd. Het is bijzonder dat de oorspronkelijke protestantse dispositie, met de preekstoel tegen het midden van de zuidwand, behouden is gebleven. Een middeleeuws doopvont en wijwaterbekken te vinden in de Margarethakerk zijn in bruikleen van het Drents Museum te Assen. Enkele grafzerken, die ooit op het koor en in het schip lagen, liggen nu binnen het doophek. Een kleine rode zandsteen herinnert aan Bernardus Johannes Crijte, de laatste dominee, die van 1598 tot 1619 ook de eerste predikant van Norg was.

F

Kerkgemeenschappenpaspoort

Veenhuizen

Namen:	Protestantsekerk	
	Rooms-Katholieke Kerk	(niet meer bestaand)
	Synagoge	(niet meer bestaand)
	Gereformeerde Kerk	(niet meer bestaand)
Oprichting:	Protestantse Gemeente Veenhuizen sinds 2017 zelfstandig	

57 201012-rapportage-historisch-groen-veenhuizen-kl.pdf

58 <https://rijksmonumenten.nl/monument/478462/schoolgebouw-met-woning-school-met-de-bijbel/veenhuizen/>

59 Drenthe Veenhuizen – Rooms katholieke kerk - FocusGroningen-FocusGroninen

60 <https://www.openmonumentdag.nl/monument/grote-kerk-veenhuizen/>

Het dorp Veenhuizen kent een rijke en bijzondere geschiedenis. Het fungeerde als een kolonie van weldadigheid, strafinrichting en justitiedorp vanaf 1822 respectievelijk. Voordat het koloniedorp werd gesticht, bestond het buurtschap Veenhuizen dat in de veertiende eeuw was gesticht. Rond 1390 zou een kapel zijn gebouwd die tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd verwoest.⁵⁷ Veel informatie over deze kapel is helaas niet beschikbaar. Met de komst van de kolonie werden verschillende voorzieningen gebouwd voor de mensen van Veenhuizen, waaronder een aantal gebedshuizen. Ze waren nauw verbonden met het wel en wee van de inrichtingen van de kolonie Veenhuizen; geloof hoorde bij de opvoeding en opleiding van de kolonisten. Zo gingen niet alleen werknemers en later dorpsbewoners naar deze gebouwen, maar ook de armen, wezen, weduwen, bedelaars en, later, de gedetineerden, welke op zondag – hun vrije dag – de diensten bijwoonden. In 1859 nam de Staat der Nederlanden, specifiek het Ministerie van Justitie, de kolonie Veenhuizen over. De verscheidene gebedshuizen en hun gemeenschappen kennen een lange geschiedenis en nemen een belangrijke plek in, in het dorp. Hoewel er op dit moment één kerkelijke gemeente actief is, hebben er in het verleden meerdere religieuze gemeenschappen bestaan, waaronder een protestantse, gereformeerde, rooms-katholieke en joodse gemeenschap. De nog bestaande gebedshuizen in het dorp herinneren aan hun bestaan.

Rechts de Nederlands Hervormde Kerk Veenhuizen, in het midden de vroege Rooms-Katholieke Kerk, en geheel links de pastorie aan de Hoofdweg 112 te Veenhuizen. Bouwjaar 1825. Kopie van een pentekening. 1995-2000. Bron: VG0102002, Drents Archief.

Rooms-Katholieke Kerk

De Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen werd gesticht in 1823 en de eerste kerk werd gebouwd in 1826. Het gebouw waar toen in gekerkt werd, kennen we als de zogeheten School met de Bijbel aan de Hoofdstraat in Veenhuizen, waar nu de buurtstichting Bij De Buren in gevestigd is. Toen het kerkgebouw na een aantal jaren te klein bleek te zijn, werd tussen 1891-1893 met behulp van verpleegden en gedetineerden op het perceel naast de kerk een nieuw gebedshuis gebouwd die toepasselijk de naam Hiëronymus Aemilianus kreeg; de patroonheilige der wezen. De School met de Bijbel is in 1913 verbouwd tot een hulpcellengebouw. In 1945 gaf het Ministerie van Justitie opdracht om het nog een keer te verbouwen. Ditmaal tot een schoolgebouw met een woning voor de meester.⁵⁸

Het nieuwe, en grotere, kerkgebouw werd in 1893 in gebruik genomen. De tekening in het gewelf van het koor van de Hiëronymus Aemilianuskerk is een blijk van de verwikkeling van het leven in Veenhuizen. Het koor is namelijk eind jaren 1940 door de Amsterdamse schilder en reclame tekenaar Adolf Gantzert geschilder. Gantzert was voor vijf jaar naar Veenhuizen werd gestuurd omdat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog propagandawerken maakte voor de NSB. Hij wist de pastoor te overtuigen van zijn talent en kreeg toestemming om het gewelf van de apsis (priesterkoor) te beschilderen. De schildering, die tussen 1946 en 1947 werd voltooid, toont Christus, geflankeerd door twee engelen en elf apostelen. Judas was niet meer aanwezig en Paulus was nog niet bekeerd. Opvallend is de aanwezigheid van een twaalfde figuur, uiterst rechts, met een herdersstaf in de hand. Wie zou dit zijn? Jaren later, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, werd een mysterie rond de schildering opgelost. Een kleindochter van Gantzert, die het familiEVERBOD om contact met hem te hebben had genegeerd, bezocht Veenhuizen om het werk van haar grootvader te bekijken. Tot haar verbazing herkende ze hem in de figuur met de herdersstaf. Het werd een emotionele ontdekking. De verrassing hield daar niet op. Een excursieleider ontdekte dat één van de engelen aan Christus' zijde niet zomaar een engel was. Het was Gantzerts vrouw met haar gezicht verwerkt in de schildering. Zo had Gantzert, onopvallend, niet alleen zichzelf maar ook zijn echtgenote vereeuwigd in Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen..^{59 60}

Tijdens het Justitietijdperk Veenhuizen, vanaf circa 1859, liepen gedetineerden tot het jaar 1962, onder begeleiding van gestichtsbewaarders, te voet naar de kerk. Het was een afstand van zo'n drie kilometer vanaf de inrichting Norgerhaven. Vanaf 1962 vond het kerkbezoek per bus plaats. In 1975 kwam hier een einde aan, nadat een bus die onderweg was vanaf gevangenislocatie Norgerhaven werd klemgereden. Drie gedetineerden stapten over in een auto en wisten te ontsnappen.⁶¹

Inmiddels bestaat de Rooms-Katholieke gemeente niet meer. De laatste kerkdienst vond plaats op zondag 30 april 2011, nadat er nog maar 25 parochianen elke zondag in de enorme kerk de dienst bijwoonden. Aan het einde van de dienst zijn een aantal voorwerpen overgedragen aan de parochies in Roden en Oosterwolde. De meeste rooms-katholieke Veenhuizenaren kerken tegenwoordig in Roden of Assen. De gemeente heeft 185 jaar in Veenhuizen bestaan.⁶²

Links de oude rooms-katholieke kerk met pastorie en rechts de nieuwe Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen. 1903. Bron: DM290007, Drents Archief.

De synagoge en joodse gemeente

Iets meer dan tien jaar na de komst van de Hervormde en Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen, werd op 23 en 24 augustus 1839 de synagoge ingewijd aan de Hoofdweg. Van deze gebeurtenis is een uitgebreid verslag opgemaakt.⁶³ Dit was naar aanleiding van het besluit van de Israëlitisch armbestuur in Amsterdam om ook joodse bedeeiden naar de kolonie Veenhuizen te sturen, waarbij de voorwaarde was gesteld om aandacht te besteden aan de religieuze verplichtingen van de joodse kolonisten. De synagoge is tot 1890 in gebruik geweest, waarna het is verbouwd en in gebruik genomen als het bureau voor de hoofddirectie van de strafinrichtingen. Dit betekende voor de joodse bewoners van de gestichten dat zij werden overgebracht naar Hoorn.⁶⁴ Na dienstdoen als hoofddirectiegebouw is het inmiddels in bezit van de Stichting Nieuwe Rentmeester en fungeert het als het kantoor voor de Nederlandse natuur-beschermingsorganisatie Natuurmonumenten..

Voormalige synagoge. 1930-1950. Bron: VG0104028, Drents Archief.

Gereformeerde Kerk Veenhuizen

De Gereformeerde Kerk te Veenhuizen werd op 16 september 1920 opgericht vanuit de Gereformeerde Kerk te Een. Aanvankelijk kerkte men in een gymnastieklokaal van een strafinrichting, maar op 1 juli 1923 werd een eigen kerkgebouw in gebruik genomen, namelijk het voormalige leprozenhuisje aan de Meidoornlaan in Veenhuizen, welke in 1867 is gebouwd in opdracht van het Ministerie van Justitie.⁶⁵ In 1934 werd de kerk voor de dienst des Woords gecombineerd met de Gereformeerde Kerk te Een, en in het jaar 1937 werd het kerkgebouw afgestoten. Met zeventien jaar heeft de Gereformeerde Kerk te Veenhuizen relatief kort zelfstandig bestaan. Van 1946 tot 1968 was ds. N. van

De Gereformeerde Kerk te Veenhuizen. 1920-1940. Bron: DM0216031301, Drents Archief.

61 <https://www.openmonumentdag.nl/monument/grote-kerk-veenhuizen/>

62 <https://www.rtdrenthe.nl/nieuws/55916/laatste-dienst-in-rooms-katholieke-kerk-in-veenhuizen>

63 Verslag nopens de inwijding der synagoge te Veenhuizen. pdf

64 Synagoge (Veenhuizen) - Wikipedia

65 <https://rijksmonumenten.nl/monument/478479/leprozenhuis-voorm-leprozenhuis/veenhuizen/>

66 De gereformeerde evangelisatiearbeid te Norg en omgeving | Website gewijd aan de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) 1834-2004.

Haeringen aan de gecombineerde kerk van Veenhuizen en Een verbonden en diende tevens als geestelijk verzorger van de strafinrichtingen. In 1974 werd de kerk van Veenhuizen volledig samengevoegd met die van Een, waarna de gecombineerde gemeente verder ging onder de naam Gereformeerde Kerk Een-Norg-Veenhuizen.⁶⁶ Er werd vanaf toen niet meer gekerkt in Veenhuizen. Zie ook het paspoort van Een.

Protestantse Kerk

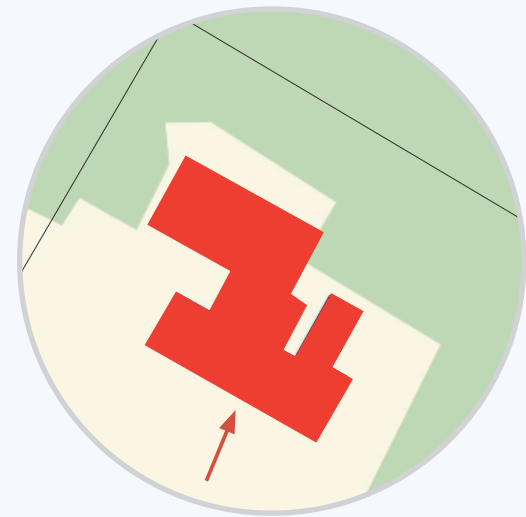
Naast de Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen behoort de Protestantse Kerk Veenhuizen ook tot de eerste kerken die in de strafkolonie Veenhuizen werden gesticht. De Protestantse Kerk was bestemd voor de hervormde bewoners van de kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid in Veenhuizen. In 1825 werd de Koepelkerk, te vinden aan de Hoofdweg, en een naastgelegen pastoriewoning, nu bekend als het pannenkoekenhuisje, gebouwd. Deze lag aan de andere kant van de Kerklaan van de later gebouwde Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen.

Het jaar na de bouw van de Koepelkerk, in 1826, is het voorpaneel van het kansel door gedetineerden gemaakt. De vrouw van generaal Johannes van de Bosch, stichter van de Koloniën van Weldadigheid, legde de eerste steen. Het interieur, waaronder het avondmaalstafel, de kerkbanken, kandelaars en het doopvont, werden door kolonisten gemaakt. Door de jaren heen waren zowel dorpsbewoners, gevangenispersoneel als kolonisten, en later gedetineerden, tegelijk in de kerk tijdens de eredienst. De kerkklokken zijn bij een sterke wind te horen in het nabijgelegen Fochteloërveen

De protestante gemeente is de enige huidig bestaande in Veenhuizen. Zij is sinds 18 april 2017 een zelfstandige geloofsgemeente. Vanaf 2021 is de Stichting de Nieuwe Rentmeester de eigenaar van de Koepelkerk en het pannenkoekenhuisje. De Protestantse Gemeente Veenhuizen huurt en maakt gebruik van de kerk, waar ze elke zondag een eredienst houdt. Na de dienst is er de mogelijkheid om gezamenlijk een kopje koffie te drinken. Verder wordt de kerk gebruikt voor verschillende activiteiten zoals trouwerijen, uitvaarten, concerten, zangkoren en kerstmarkten.

De Nederlands Hervormde Kerk aan de Hoofdweg 112, bouwjaar 1825, met de kosterwoning aan de Hoofdweg 110, bouwjaar 1865, te Veenhuizen. 1955-1960. Bron: VG0102004, Drents Archief.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Synagoge, later Hoofdbureau Directie

Adres	Hoofdweg 120, Veenhuizen
Bouwjaar	1839, verbouwd in 1900
Architect	onbekend, later W.C. Metzelaar
Bouwstijl	traditionalisme
Oppervlakte	561 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Functie	kantoor

De synagoge voor Veenhuizen is in 1839 gebouwd in opdracht van de Maatschappij van Weldadigheid. In 1900 is deze verbouwd in opdracht van het Ministerie van Justitie naar ontwerp van W.C. Metzelaar en voorzien van de naam 'Hoofdkantoor Directie'. Rond 1960 is het gebouw uitgebreid met een houten aanbouw. Het interieur is niet meer oorspronkelijk. De inwijding van de synagoge vond plaats op 23 en 24 augustus 1839.

In 1823 realiseerde de Maatschappij van Weldadigheid de kolonie Veenhuizen voor de huisvesting en heropvoeding van arme gezinnen en wezen. Vanaf 1825 werden er ook bedelaars en landlopers ondergebracht en, in 1875, werd de kolonie omgevormd tot strafinrichting. Alle bewoners werden ingedeeld naar hun geloof. Er waren aparte woon- en slaapzalen voor protestantse, rooms-katholieke en joods kolonisten in de gestichten van Veenhuizen. Elke geloofsgroep had een toezichthouder of opziener van hetzelfde geloof. Kort na de bouw van de gestichten verzezen twee kerken in de kolonie, een Hervormde en Rooms-Katholieke Kerk, in 1825-1827 en 1826. De synagoge volgde dertien jaar later, in 1839. In datzelfde jaar werd de Joodse leraar, Izak Nathan Nieuwied, aangesteld als toezichthouder voor de Veenhuizer Joodse gemeenschap (deze bestond in 1839 uit 35 leden). Vanaf 1890 werden alle joodse bewoners van de gestichten in Veenhuizen overgebracht naar Hoorn. Zowel de synagoge als de Joodse begraafplaats, gelegen in het noorden van het dorp, raakten in ongebruik.

Het pand is een sober, rechthoekig bakstenen gebouw met gewolfd zadeldak dat bedekt is met pannen. In 1900 is het ingrijpend verbouwd om te dienen als Hoofdkantoor Directie van de kolonie Veenhuizen. Het rechtergedeelte van het pand onderscheidt zich door schuiframen die lager zijn dan de schuifvensters in het linker gedeelte van het pand. Deze laatsten zijn voorzien van een gemetselde ontlastingsboog. De voordeur van het pand heeft tevens een rondboog met rondlicht.

De synagoge is typerend voor het verzorgingsbeleid van de Rijkswerkinrichting (in dit geval de kerkelijk verscheidenheid) en als zodanig een essentieel, en wat betreft de oorspronkelijke functionele samenhang, een uniek onderdeel van het UNESCO werelderfgoed component Veenhuizen. Het gebouw is van architectonisch, typologisch en stedenbouwkundig belang. Het gebouw neemt tevens een beeldbepalende en prominente plek in aan de Hoofdweg te Veenhuizen, gelegen naast 'Klein Soestdijk', de villa van de hoofddirecteur van de gevangenissen in Veenhuizen gebouwd in 1859.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Koepelkerk

Adres	Hoofdweg 112, Veenhuizen
Bouwjaar	1825
Architect	aannemer Harm Wind
Bouwstijl	waterstaatsstijl
Oppervlakte	313 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Functie	bijeenkomsten/religieus

De achthoekige Koepelkerk maakt deel uit van de opvoedings- en latere strafkolonie Veenhuizen. Sinds 26 juli 2021 staat Veenhuizen op de UNESCO Werelderfgoedlijst. De Koepelkerk is een absoluut hoogtepunt onder de Nederlandse Waterstaatskerken, specifiek qua interieur. De kerk betreft een zogenaamde centraalbouw en is sober opgezet. De enige versiering aan de bakstenen gevels zijn de gemetselde hoekpilasters, de kroonlijsten en de omlijste entreepartij. De gevels worden gekenmerkt door twee rijen vensters boven elkaar. De vensters zijn beneden vierkant van vorm en boven versierd met een rondboog. De kerk biedt zitplaatsen op de begane grond en op de galerijen. De Koepelkerk is bekroond met een tentdak en open klokkentorentje. Aannemer Harm Wind leverde het ontwerp van de Koepelkerk Veenhuizen, waarvoor de Koepelkerk in Smilde uit 1788 als voorbeeld diende, rond het jaar 1825. De Koepelkerk Veenhuizen werd ingewijd op 25 juni 1826. Rudolphina Wilhelmina, de vrouw van generaal Johannes van den Bosch, de oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid, legde de eerste steen van de kerk.

De waarden van de Koepelkerk zijn gelegen in de gaafheid van het kerkgebouw en de ensemblewaarde van het interieur, alsook in de connectie met het verhaal van de Koloniën van Weldadigheid en de rol die de kerk speelde in de strafkolonie Veenhuizen. De Koepelkerk neemt een prominente plek in aan de Hoofdweg van het dorp en is voorzien van een fraaie laantoegang.

In 1818 realiseerde de Maatschappij van Weldadigheid een kolonie in Veenhuizen voor de huisvesting en heropvoeding van arme gezinnen en wezen. Vanaf 1823 werden er ook bedelaars en landlopers ondergebracht en werd de kolonie omgevormd tot strafinrichting. De Koepelkerk was, net als de vlakbij gesitueerde Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen aan de Kerklaan, behalve voor de inwoners en personeel van de gestichten, ook voor de dorpingen bedoeld.

Het interieur van het in oorsprong hervormde kerkgebouw stamt voor het grootste deel uit het originele bouwjaar van de kerk. Voor het interieur werden enkele onderdelen, zoals het avondmaalstafel, de kerkbanken, kandelaars en het doopvont, vervaardigd door gedetineerden. De galerijen zijn gevat tussen de hoge zuilen die het plafond dragen. In menig waterstaatskerk komen galerijen voor, bij zowel de protestantse als de katholieke variant. Het bankenplan in Veenhuizen is net als in andere centraalbouwwerken op de kansel gericht. Rondom de preekstoel staan rechte en gebogen banken opgesteld, voorzien van witte beschildering en blauwgrijze accenten. De gedetineerden zaten beneden in de voorste banken, met een bewaker aan beide kopzijden van de bank. De dorpingen en het gevangenispersoneel zaten in de achterste banken en boven in de galerijen. Uit het originele bouwjaar van de kerk dateren ook de kansel met hoekzuiltjes, de kerkenraadsbanken en de banken op de galerijen. Het door de Fries Jan Adolf Hillebrand (1786-1846) in 1821 gebouwde orgel met verguld snijwerk komt uit de Hervormde Kerk Akkrum en werd in 1856 geplaatst. Achter de banken en onder de galerijen bevindt zich een omgang, afgescheiden van de kerkzaal door een hekwerk met daarop balusterkandelaars.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

St. Hiëronymus Aemilianuskerk
ook bekend als de Grote Kerk

Adres	Kerklaan 6, Veenhuizen
Bouwjaar	1891-1893
Architect	W.C. Metzelaar
Bouwstijl	neogotisch
Oppervlakte	681 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Functie	bijeenkomsten

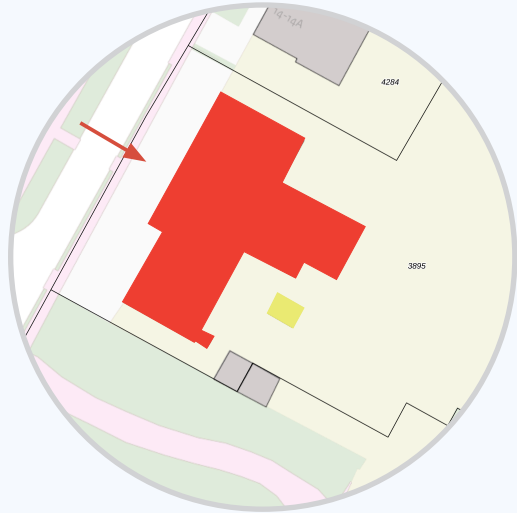
De buiten gebruik gestelde Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen, gebouwd naar het ontwerp van W.C. Metzelaar, is vernoemd naar de heilige Hiëronymus Aemilianus, de patroonheilige van wezen. Dit is tweede rooms-katholieke kerk gebouwd in Veenhuizen; de eerste kerk, gebouwd in 1826, stond op de locatie van de School met de Bijbel. De kerk was bedoeld als gestichtskerk voor het personeel en de gedetineerden van de strafinrichting Veenhuizen. De schildering in het absisgewelf (of priesterkoor), dat de hemelvaart van Christus voorstelt, dateert van eind jaren 1940 en is van de hand van de Amsterdamse schilder/tekenaar Adolf Gantzert. Gantzert werd voor vijf jaar naar Veenhuizen gestuurd, omdat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog propagandawerken maakte voor de NSB. De Grote Kerk is in april 2011 als kerk buiten gebruik gesteld.

Het kerkgebouw is van algemeen en cultuurhistorisch belang vanwege de plaats die het gebouw in functionele en typologische zin inneemt binnen de ontwikkeling en bebouwing van de strafinrichting Veenhuizen en het feit dat het gebouw, voor zover bekend, de enige kerk is van de hand van W.C. Metzelaar. Bovendien vormt de kerk een belangrijk, beeldbepalend element aan een van de belangrijkste hoofdassen van Veenhuizen, een gebied met bijzondere bestemming en inrichting.

De voorganger van de Grote Kerk dateert uit 1826. Deze is nu bekend als de School met de Bijbel. Aan het einde van de negentiende eeuw, bleek de oude Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen te klein voor de katholieke gemeenschap van Veenhuizen. Het orgel uit de oude kerk, gebouwd door T.J. Robson in 1843, verhuisde naar de Grote Kerk rond het jaar 1893 toen deze in gebruik genomen werd. Het orgel bleef in de Grote Kerk tot aan een renovatie in 1965, waarna het spoorloos verdween. Het is toen vervangen door het uit Chicago Theater te Tilburg overgebrachte bioscooporgel uit 1922.

Het kerkontwerp van Metzelaar is ingetogen en enigszins neogotisch. De uit rood bruine baksteen opgetrokken kerk is een zaalkerk gevormd door acht traveeën met een zevenhoekige apsis, steunberen, een aangebouwde sacristie en een klein dakruiter. De hoofdingang heeft een gotische natuurstenen omlijsting met het opschrift SOLI DEO GLORIA. Links en rechts van de ingang is een steen te vinden met respectievelijk het jaartal 1891 en de initialen WCM (W.C. Metzelaar). De hoofdgevel heeft een met ijzeren kruis bekroonde geveltop en een rond venster met maaswerk. Tegen de noord- en zuidgevel zijn portalen gebouwd en aan de achterkant stond een consistorie. Het schip wordt gedekt door een houten spantconstructie. De zijgevels zijn elk voorzien van zes spitsboogvensters. De eerste en laatste travee zijn blind. De apsis heeft vijf gekleurde glas-in-lood ramen. Midden jaren 1960 is het gebouw gerenoveerd: het liturgisch centrum is gemoderniseerd en de oorspronkelijk hardstenen (spitsboog)vensters met gotiserende traceringen zijn vervangen door betonnen exemplaren met dezelfde vormgeving.

In het interieur vallen naast de absisgewelfschildering, de houten spantconstructie, een combinatie van een boogvormige en een drie-hoekige spant met houtsnijwerk, en het eiken- en grenenhouten meubilair het meeste op.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

School met de Bijbel

Adres	Kerklaan 10, Veenhuizen
Bouwjaar	1826
Architect	onbekend
Bouwstijl	Amsterdamse School
Oppervlakte	460 m ²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen
Functie	woon/onderwijs, nu woon/buurtactiviteiten

Hoewel nu een school met woning, op deze locatie stond vroeger de eerste Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen. Het huidige gebouw herbergt nog resten van de oude kerk. Op de zolder zijn rudimenten terug te vinden van de oude boogvensters van de kerk. Aan het einde van de negentiende eeuw bleek deze kerk echter te klein voor de gemeenschap, waarna een nieuwe rooms-katholieke kerk, een zaal-kerk naar het ontwerp van W.C. Metzelaar, aan de Kerklaan werd gebouwd. Deze werd in 1893 in gebruik genomen. In 1913 werd de oude Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen tijdelijk gebruikt als hulp-cellegebouw door het Ministerie van Justitie en vanaf 1928 als School met de Bijbel. Het bestaande pand is uiteindelijk nog uitgebreid met een platte aanbouw die buiten de rijksbescherming valt. De School met de Bijbel wordt genoemd in het boek *Koloniekak. Leven in een gevangenisdorp* (2012) van Mariët Meester. Haar vader was hoofd van de school.

Het koloniedorp Veenhuizen, gesticht in 1818, had een synagoge met begraafplaats (1839), een Hervormde Kerk (1825-1827) en de genoemde Rooms-Katholieke Kerk (1826). Allen centraal geplaatst zodat ze voor de drie gestichten goed te bereiken waren. Voor de komst van de rooms-katholieke kerk in Veenhuizen werden de gelovigen bezocht door de pastoor van Frederiksoord. In 1826 kreeg Veenhuizen haar eigen kerk en pastoor – Arnoldus Johannes Boers uit Deventer. Katholieken uit Assen kwamen naar de Rooms-Katholieke Kerk Veenhuizen omdat er geen aanwezig was in Assen tot 1833. Bezoek aan een van de kerken op zondag was verplicht voor de verpleegden (de ingezetenen in de gestichten) van Veenhuizen. Onder bewaking liepen ze in gelid naar de kerk. Ook ambtenaren en omwonenden maakten gebruik van de kerk. In 1855 werd de statie Veenhuizen door bisschop J. Zwijsen tot parochie verheven.

Vandaag de dag wordt de School met de Bijbel gekenmerkt door Amsterdamse School architectuur. Het is opgetrokken uit baksteen, heeft witgepleisterde muren – met uitzondering van kleine gedeelte van de topgevel van het woonhuis – en wordt gedekt door een pannen belegd zadeldak dat deels geknikt is. Verticale accenten worden versterkt door sober decoratief metselwerk. De goot staat op klossen. Diverse vensters zijn voorzien van een bovenlicht met horizontale roeden. De topgevel bevat een entree met luifel. Het schoolgebouw met woning neemt een prominent plek in aan de Kerklaan en is gesitueerd naast de pastoriwoning (gebouwd in 1908). Het pand staat tegenover het in 2017 geopende Kindcentrum Speel en Leer.

Het schoolgebouw met woning is van cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig belang. Het is relevant voor de geschiedenis van de Rijkswerkinrichting Veenhuizen en van belang als functioneel onderdeel van het UNESCO werelderfgoed component Veenhuizen.

Peize

Namen: Oecumenische Kerk van Peize

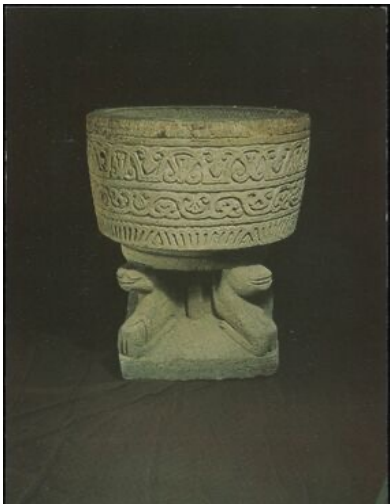
Oprichting: circa 1176

Het dorp Peize (Drent: **Paais**) is ontstaan in de middeleeuwen, waarschijnlijk rond 1176, als een esdorp in het Drentse landschap. Inmiddels is Peize uitgegroeid van een agrarisch arbeidersdorp, waar net zoals Roden de hopteelt een grote rol speelde, tot een forenzendorp van de stad Groningen.⁵²

Kerk van Peize

Peize heeft door alle jaren heen één kerk gekend. Deze is waarschijnlijk voor het eerst neergezet, vrij kort nadat het dorp was gesticht, met de komst van de weg pastoor rond 1190. De bouw van een houten kerk markeerde het begin van een lange traditie van religieuze en sociale samenkomst. Hiermee maakte Peize zich los van het kerspel in Eelde en werd zo zelfstandig. Deze zelfstandigheid zou maar liefst 800 jaar duren, met een korte onderbreking tussen 1811 en 1815, toen de kerkgemeenschappen van Peize en Eelde tijdelijk werden samengevoegd. De pastoor had de belangrijke taak om de sacramenten te bedienen, waaronder de doop, waarvoor een doopvont van Bentheimer zandsteen werd aangeschaft. Dit doopvont, dat nog ouder is dan het huidige kerkgebouw, getuigt van de rijke geschiedenis van de kerk. Zo'n tachtig jaar later na de komst van de toen nog houten kerk, in 1270, besloten de Peizers tot de bouw van een stenen kerk. Deze werd op een hoger gelegen deel in het dorp geplaatst en gebouwd met stenen uit de Cisterciënzer gemeenschap in Aduard. Deze werd gewijd aan Johannes de Doper, waarschijnlijk in 1335. Oorspronkelijk was de gemeente in Peize rooms-katholiek maar door de gevolgen van de Tachtigjarige Oorlog en de Reformatie aan het einde van zestiende en begin van de zeventiende eeuw zijn ze onder dwang protestant geworden. Alle kerken in Nederland werden na de Reformatie tegen 1600 gedwongen om zich om te zetten naar de Calvinistische staatskerk, wat in 1816 overging in de Hervormde kerk. De Kerk van Peize werd van zijn typische katholieke elementen ontdaan: het hoofd- en zijaltaren, de heiligbeelden en kruisen werden verwijderd. In de eerste instantie moest de (kerk)gemeenschap weinig hebben van het nieuwe geloof en de predikanten eveneens. De kleine en kortstondige afscheiding van enkele leden in Peize volgde. Zowel voor als na de Reformatie zorgt de Kerk van Peize voor de armen en het onderwijs in het dorp. Om de pastoor en zijn huishouding te onderhouden, organiseerde het dorp een weme, een pastorieboerderij, waarvan de opbrengsten een groot deel van het inkomen van de pastoor vormden. Tot het begin van de twintigste eeuw bleef de weme in het bezit van de pastoor. In de zestiende eeuw tot en met 1881, was het een gebruik dat de meester van de enige school in het dorp ook de rol van de koster op zich nam.⁵³ Vanaf 1842 kende de Peizer kerkgemeenschap een afscheiding van de hervormde gemeente als gevolg van een akte die in 1841 werd ondertekend. Na een aantal jaar in schuren te hebben gekerkt, werd in 1846 de afscheiding alweer opgeheven. Van afscheidingen moest de kerkgemeenschap in Peize niet zoveel weten, want bij de volkstelling van 1849 waren van de toentertijd 1.264 inwoner er maar liefst 1237 Nederlands Hervormd.⁵⁴

In 1845 brak de aardappelziekte uit en veel gewassen en oogsten mislukten als gevolg. Kleine boeren en arbeiders raakten in enorme problemen en klopten bij de kerk aan, zo ook in Peize, waar de diaconie te hulp schoot. De kerk nam de armenzorg op zich en verzorgde werk (lees: taken) verzorgde voor verschillende mensen. Op 2 mei 1862 kwam de kwestie op tafel of de kerk een orgel wilde aanschaffen: het College van Notabelen en Kerkvoogden kwam bijeen om het te bespreken. Er werd met briefjes gestemd, blijkt uit de notulen die tijdens deze vergadering zijn gemaakt. Het resulteerde in 9 stemmen vóór en 4 stemmen tegen de komst van een orgel, mits het niet meer dan f. 2.500,- kostte.

Dertiende eeuwse romaanse doopvont van Bentheimer zandsteen uit de Nederlands Hervormde Kerk te Peize. 1970-1982 Bron: DM0220011011, Drents Archief.

52 <https://peize.webnode.nl/historie/historie-van-peize/>

53 Piet Kodde. Peizer Dorpskerk – Geluiden van vroeger. p. 1-25

54 Piet Kodde. Peizer Dorpskerk – Geluiden van vroeger. p. 30-31.

Op 7 december 1862 is het eindelijk zover, het overgenomen orgel uit de Pepergasthuiskerk te Groningen, gemaakt door de orgelbouwer P. van Oeckelen, wordt voor het eerst bespeeld in de kerk van Peize.

Begin jaren 1960 werd hard gewerkt aan het bekostigen van de restauratie van het kerkgebouw. Het hele dorp deed hier aan mee door middel van allerlei initiatieven, zoals het organiseren van concerten en een snertactie, om zo het restauratiefonds aan te vullen. In april 1963 vloog de kerk echter in de brand, wat zorgde voor stroomversnelling wat betreft het restauratieproces. De gemeente kerkte tot aan de afronding van de restauratie in een lokaal achter de pastoriewoning. Een oudejaarsrijm uit 1963 herinnert nog aan deze gebeurtenis:

n april wur op ain dag een noodkreet heurd;
Wat was er dan wel veur aargs gebeurd?
Drao wus elk 't, in hoes en op 't laand:
De Paizer kerk zat in de braand!⁵⁵

Waar in de jaren 1940, 1950 en 1960 de kerkgang enigszins terugliep, zodanig dat ontkerkelijking in Peize ten opzichte van andere dorpen in Drenthe het grootst bleek te zijn, was er in de jaren 1970 veel aanwas van nieuwe leden door nieuwbouw in het dorp. De kerk speelde hierop in door meer activiteiten te organiseren om zo de gemeenschapsvorming te bevorderen. De gemeenschap floreerde en koos in de loop van de jaren 1970 voor een oecumenische kleur en daardoor een actief naar buiten tredende diaconie. Maar ook de gemeenschap in Peize ontkwam niet aan de landelijke trend van ontkerkelijking en in de loop der jaren is de kerkgang flink teruggelopen. Om het financieel zware kerkgebouw te onderhouden is in 1995 de Stichting Steun Onderhoud Dorpskerk Peize opgericht, welke tot op de dag van vandaag nog bestaat.⁵⁶

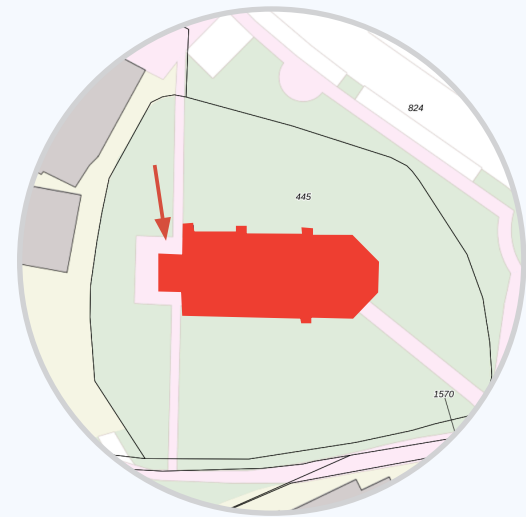
Al met al heeft door de eeuwen heen de Peizer dorpskerk niet alleen religieuze diensten verzorgd, maar ook een belangrijke sociale functie in het dorp vervuld. Tegenwoordig vervult de kerk nog altijd een toonaangevende functie door het kerkgebouw te verhuren voor allerlei activiteiten.

De Nederlands Hervormde Kerk te Peize. Op de voorgrond de Kerkstraat. 1972. Bron: MZ12004000212, Drents Archief.

55 Ibid, 109.

56 Ibid.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Heilige Johannes de Doperkerk ook wel bekend als de Kerk van Peize

Adres	Kerkstraat 2, Peize
Bouwjaar	13e eeuw
Architect	onbekend
Bouwstijl	romaans-gotisch
Oppervlakte	243 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten

De Kerk van Peize is opgetrokken in de tweede helft van de dertiende eeuw als een eenbeukige kerk, gewijd aan de heilige Johannes de Doper. Deze datering is gebaseerd op de afmetingen van de gebruikte kloostermoppen en de vorm van de ramen. De ramen hebben aan de buitenzijde ronde romaanse bogen en aan de binnenzijde flauwe gotische spitsbogen. Het kerkgebouw bestaat uit een schip en een koor dat gericht is op het oosten. De huidige toren is van 1803. De oorspronkelijke toren, die een bredere voet had dan de huidige toren, is vermoedelijk in 1624 afgebroken. Tot 1803 had de kerk geen toren; er was een losse klokkenstoel. De zuidzijde van het schip en het koor is afgedekt met oudhollandse pannen (rechtsdekkend). Het schip aan de noordzijde is afgedekt met Hildesheimer pannen (linksdekkend). De kerk is gebouwd op een verhoogd kerkhof beplant met eiken dat afgezet is door een keermuurtje. De keermuur wordt aan de wegzijde gesteund door enkele bakstenen beren.

De noord- en de zuidgevel van het door pilasters gelede schip hebben een dichtgemetselde ingang. Tegenwoordig is de toegang tot de kerk via de toren. Vermoedelijk diende de noordelijke ingang als toegang voor vrouwen en de zuidelijke ingang als toegang voor mannen. Oorspronkelijk was het schip bedekt door koepelgewelven, tegenwoordig door een houten tongewelf. Het koor wordt gedekt door een vlak balkenplafond. In 2021 heeft een restauratie van het interieur plaatsgevonden met als belangrijkste wijzigingen een vergrootte verbinding (triumfboog) tussen schip en koor en een vergroting van het orgelbordes zodat hieronder bruikbare vertrekken konden worden ondergebracht.

Het huidige koor met rondboogvensters verrees bij een vergroting van de kerk in 1824. Bij de restauratie in 1964-68 zijn de kleine spitsboogvensters van het schip teruggebracht en de triumfboog tussen schip en koor die bij het oude koor hoorde, is gereconstrueerd. Voor 1824 had de kerk een veel kleiner koor. De familie Coninck, bewoners van de havezate **Het Huis te Peize** van 1652 tot 1795, beschouwden het koor van de kerk als hun persoonlijk eigendom met daarin hun eigen heerlijk gestoelte en grafkelder. De grafkelder is in 1824 gedicht. In het koor liggen twee grafstenen, één van Mr. Gijsbertus Carel Ferdinand Gasinjet, maire en schout van Peize en Eelde van 1812 tot 1819. De andere grafsteen is een kopie van de steen die ligt op het graf van Hendrik Willem Hovingh Veith op de begraafplaats aan de Oude Velddijk. Tegen de noordmuur van het schip ligt een brok rode zandsteen. Deze is tevoorschijn gekomen tijdens de restauratie in 1964-68. Op dit stuk zandsteen staan twee wijdingskruisjes. Deze kruisjes, verwijzingen naar de wonden van Christus, wijzen erop dat dit brok zandsteen een fragment is van de dekplaat van een altaar dat ooit in het koor heeft gestaan.

De Kerk van Peize heeft een historisch gegroeid interieur. Zo bevat ze een romaans zandstenen doopvont met een door vier leeuwenbeelden gedragen ronde kuip, versierd met friezen van wijnrank-,

touwband- en acanthusbladmotieven. Tot de inventaris behoren een preekstoel met Lodewijk XV-detailering en een herenbank van de familie Kymmell (ca. 1824). In de vloer voorin het schip dichtbij de preekstoel zijn twee negentiende-eeuwse grafzerken opgenomen, afkomstig van het geruimde kerkhof. Het Verbeeck-Schnitger-orgel (1631) is het oudste orgel van de Provincie Drenthe, maar begon haar leven als een klavier gemaakt door A. Verbeeck voor de Pepergasthuiskerk te Groningen. Het Verbeeck-Schnitger-orgel wordt nog regelmatig gebruikt bij erediensten. Het orgel werd in 1862 door orgelbouwer P. van Oeckelen in de Kerk van Peize geplaatst. In 1697 omgebouwd en vergroot door de beroemde orgelbouwer Arp Schnitger en het rugwerk werd in 1757 toegevoegd door A.A. Hinsz; de orgelkas in 1785. Het rugwerk van het orgel werd in 1757 toegevoegd door A.A. Hinsz en de orgelkas in 1785. Het eikenhouten, vroeger met ossenbloed geschilderde, offerblok dat nu in de toren staat, is achttiende-eeuws.

Kernwaarden zijn gelegen in de oorspronkelijkheid van het kerkgebouw en het historisch gegroeide interieur. Het kerkgebouw neemt tezamen met de kerkmuur, bovendien een verhoogde en prominente plek in aan de dorpsbrink. De kerk is niet alleen een centrum voor dorpsactiviteiten en erediensten. Het is een herkenningspunt voor de inwoners van Peize, voor de generaties die al eeuwen in het dorp wonen alsook voor de nieuwkomers.

H

Kerkgemeenschappenpaspoort

Roderwolde

Namen:	Rooms-Katholieke parochie
	Hervormde Gemeente Roderwolde, later opgegaan in PG Roden-Roderwolde
Oprichting:	11de eeuw
	circa 1612

85 Klein rondje Roderwolde. Hist. Reeks Roderwolde I, 2012.

Het dorp Roderwolde (Drents: **Rowol**) heeft zijn oorsprong in de vroege middeleeuwen als veenontginningsdorp. Boeren uit het oude Roden trokken in de elfde eeuw naar het “Roder Wold” om een nieuw bestaan op te bouwen. Ze begonnen veen te ontginnen om aan bruikbare grond te komen. De eerste vermelding van het dorp is in 1139 als Roterwolde en in 1350 als Roderwolde. De betekenis van de naam Roderwolde: een nederzetting bij of in het moer-sasbos bij Roden. Roderwolde ligt aan de oude wegverbinding van Roden naar de stad Groningen en was ooit een zelfstandig kerspel.

In de middeleeuwen was het dorp Roderwolde een belangrijke roggeproducent. Naast boerderijen telde het dorp ook een aantal buitenplaatsen zoals de Waalborg (voor het eerst genoemd in de archieven in 1646) en het in 1888 afgebroken Klein Mensinge die aan het einde van de huidige Diaconielaan heeft gestaan. Op de plaats van Klein Mensinge verrees een armenhuis in opdracht van de diaconie van de Hervormde Kerk te Roden. Het armenhuis is uiteindelijk verdwenen.

In de zeventiende eeuw werd al onderwijs in Roderwolde gegeven wat de toenmalige status van het dorp onder-streepte. Na de Reformatie in 1598 werd op last van graaf Willem Lodewijk de inrichting van de nieuwe kerk en het onderwijs landelijk stevig aangepakt. Een maatregel was de verplichte invoering van het lager onderwijs voor alle kinderen. Daarvoor waren er slechts scholen in de grotere Drentse plaatsen zoals in Vledder, Emmen, Anlo, Havelte en Beilen. De eerste school in Roderwolde heeft mogelijk aan de Voorsteweg (nu de Hoofdstraat) gelegen. De kerk bezat namelijk twee akkertjes op de es en de school kon zonder extra kosten door het kerspelbestuur op kerken-grond worden gebouwd. Naast zijn gewone werk had de schoolmeester van het dorp Roderwolde ook de plicht om als koster en voorzanger op te treden.⁸⁵

De bewoningsas van Roderwolde lag voor de achttiende eeuw meer noordwaarts. De bewoners trokken in de achttiende eeuw geleidelijk terug naar de hogere gronden die meer zuidwaarts lagen. Door afwatering en landbouw verdween het veen en vond inklinking van de grond plaats. De waterstand steeg en het dorp werd geplaagd door hoge watersvloeden.

Het huidige Roderwolde dateert uit de negentiende eeuw en ontstond als lintdorp langs de Roderwolderweg, nu de Hoofdstraat. De huidige Pastorielaan vormt de verbindingsweg met het oude kerkhof. De ligging van dit kerkhof markeert de oude ligging van het lint van Roderwolde. De nieuwe kerk werd aan de Roderwolderweg op de kruin van de Pastorielaan gebouwd in het jaar 1831. De pastorie werd, enige tijd later, schuin tegenover de kerk gebouwd. Samen met de molen Woldzigt, een olie- en korenmolen uit 1852, vormt de 'nieuwe' Jacobskerk een van de meeste markante gebouwen van het dorp. Ten zuiden van Roderwolde ligt De Kleibosch, een van de weinige restanten van het oude Drentse Wold.

Rooms-Katholieke parochie, later Hervormde Gemeente Roderwolde

Toen de eerste bewoners zich vestigden in Roderwolde, toen nog “Roder Wold”, in de eerste helft van de elfde eeuw, vroegen ze de bisschop van Utrecht toestemming voor het stichten van een kerk en parochie. Door het bisdom werden de benodigde middelen en grond beschikbaar gesteld. Daarnaast kregen de bewoners het collatierecht, het recht om zelf een priester voor te dragen voor benoeming. Net als in Roden en Norg werd een rooms-katholieke doch-terparochie in Roderwolde gesticht. Met de Reformatie in 1598 kwam uiteindelijk een einde aan de Rooms-Katholieke parochie te Roderwolde.

Echter, de toenmalige pastoor, Jacobus Santvoort, wilde niets van doen hebben met de nieuwe kerkorde. Net als andere pastoors in de gemeente Noordenveld was hij niet bereid om te verklaren dat hij zich wilde laten reformeren en zich te onderwerpen aan de kerkordening van de Verenigde Provinciën. In 1600 waren de predikantsplaatsen van Norg, Roden, Roderwolde, Peize en Eelde nog steeds vacant. In december van dat jaar werd door de classisver-gadering besloten om de koppige pastoors van Peize, Eelde en Roden onder dwang af te zetten. Pastoor Jacobus Santvoort hield voet bij stuk ondanks de boetes die werden opgelegd. De predikantsplaats in Roderwolde bleef onbezet tot ten minste 1603.

Ondertussen werd Roderwolde (en Roden) op de synode van 1602 te Assen ingedeeld bij de classis Rolde. In Drenthe werd de kerk onder leiding van Menso Alting verdeeld in drie classes: Emmen, Meppel en Rolde; deze Classis Generalis ging uiteindelijk over in de provinciale synode. Alle voorwerpen die hoorden bij de katholieke erediensten werden, waarschijnlijk rond 1601, onder dwang van het Landschappelijk bestuur uit de Jacobskerk gehaald. Alleen de doopvont bleef, tegen alle verordeningen van de Drentse Synode in, tot de afbraak in 1830 in de kerk staan.

Niet alleen de oude pastoor was weinig ontvankelijk voor de nieuwe kerkelijke leer. De eerste nieuwe predi-kanten waren maar met moeite te vinden en vaak ongeschikt voor het ambt. De eerste predikant in Roderwolde was Johannes de Bruin, oorspronkelijk schoolmeester te Anlo. Toch moet hij geliefd zijn geweest, aangezien zijn naam in een gebrandschilderd raam genoemd werd na zijn vertrek. Zijn opvolger, Fredericus Ilberici uit Peize, werd eerst ongeschikt geacht wegens ongepast gedrag (lees: dronkenschap) maar nadat hij om vergeving had gesmeekt, werd hij weer in genade aangenomen. Hij legde zijn dienst neer in 1615; hetzelfde jaar dat Roderwolde loskwam van de Hervormde gemeente Eelde. Johannes Hoisingh, in Westerwolde afgezet, diende ook in Roderwolde maar werd op 7 sept 1612 alsook in 1615 wegens dronkenschap geschorst. Georgius ab Holle, aangesteld in 1620, kwam uit een onge-

bruikelijke familie: zijn broer Johannes, schoolmeester te Schonebeek, had een moord gepleegd. Een andere broer, Henricus, werd wegens wangedrag ontslagen als schoolmeester te Anlo. Georgius zelf werd door de classis wegens excessen afgezet en mocht ook elders in Drenthe niet meer preken.⁸⁶ Ook de parochieleden liepen niet warm voor het nieuwe geloof; zij hadden immers zelf niet om verandering gevraagd. Op het punt van abuizen scoorde Roderwolde hoog. Op zondagen werd doorgewerkt en geen kerkdienst gehouden. Tijdens bededagen werd bier getapt en werden zelfs drinkgelagen gehouden. Ook bij dodenwaken werd behoorlijk veel gedronken. Wanneer het Norgermarkt was, de grootste markt in de zeventiende eeuw in de regio, werd Roden onveilig gemaakt. Zodanig dat de predikanten in de verre omgeving, en dus ook in Roderwolde, geen zondagsdienst konden houden. Tegen alle nadrukkelijke verboden in stond in 1641 bovendien nog een groot kruis op het kerkhof.⁸⁷

Hervormde Gemeente Roderwolde, later opgegaan in PG Roden-Roderwolde

Mede door hoge watervloeden aan het einde van de achttiende eeuw trok het zwaartepunt van het dorp Roderwolde naar de zuidelijk weg. Rond deze tijd had het kerspel Roderwolde ongeveer 243 ingezetenen.⁸⁸ Het kerspelbestuur, bezorgd over de zorgwekkende staat van de kerk en de pastorie, nam daarom het besluit om de kerk af te breken en opnieuw op te bouwen, op de kruin van de huidige Pastorielaan. Ds. Johan Christoph Schönfeld (1802-1841) bedong bij de aannemer dat de oude kerk, voor de rust van de oude graven, niet verder mocht worden afgebroken dan gelijk met de begane grond. De nieuwe kerk werd deels met de oude materialen opgebouwd. Uit een brief gericht aan de landdrost, later gouverneu,r mr. P. Hofstede, blijkt dat hij de kerkvoogden en kerkenraad van Roderwolde had geholpen om een subsidie te krijgen uit de 's Rijks kas voor de bouw van de nieuwe Jacobskerk.⁸⁹ Een grafzerk, te vinden tegen de achtermuur van de huidige kerk, herinnert aan de oude kerk. Deze dekte het graf van Trijntien Alberts Oosterhof, overleden op 18 maart 1777.

Een 100-jarige kerk. De Ned. Herv. Kerk te Roderwolde. Bron: Nieuwsblad van het Noorden. 29 augustus 1931.

Ds. Johan Christoph Schönfeld wijdde de nieuwe Jacobskerk in en diende in Roderwolde tot en met 1841. Zijn opvolger was Roelof Bennink Janssonius, een predikantletterkundige uit Groningen. Op kerkhistorisch gebied heeft Bennink Janssonius zich vooral verdienstelijk gemaakt door zijn studies over de Oud-Rooms-Katholieke Kerk.⁹⁰ In het jaar 1865 telde Roderwolde 300 zielen. Ter vergelijking: de Hervormde Gemeente Roden had 1620 zielen, 4 ouder-lingen en 4 diakenen.⁹¹ De doopvont van de oude kerk stond weer in de nieuwe kerk. In 1869 kende de school meer dan 70 kinderen en was te klein geworden voor het dorp. In 1872 kwam een nieuwe school en op 6 maart 1872 vond de overdracht van de oude school door de gemeente Roden aan de Diaconie van de Hervormde Gemeente Roderwolde plaats voor f 300,-. Het hoofd van de school, meester Hansen, kon er blijven wonen, de andere helft werd de catechi-seerkamer (waar jongeren onderwijs in de geloofsleer krijgen).⁹²

In 1911, werd een nieuw orgel, gemaakt door orgelmaker A. Timmenga te Leeuwarden, in de Jacobskerk gezet.⁹³ De schilder was vermoedelijk H. Kemkers uit Roden en de kosten werden gedekt door het 'overvloedige' geld van de diaconie.⁹⁴ Een instructie van 1916 voor de functie van koster en organist gaf onder meer aan dat de organist Th. D. Cremer, hoofd van de openbare lagere school, orgel diende te spelen bij elke kerkdienst zoals door de kerkenraad bepaald en dat zijn benoeming op zou houden als hij vertrok als schoolhoofd van Roderwolde.

In 1936 kreeg de kerk toestemming van de gemeente Roden om een catechisatielokaal te bouwen. In de vergun-ning wordt het perceel Roden sectie C. no. 150 genoemd.⁹⁵ In 1956 werd een herdenkingsspel in Roderwolde georga-niseerd ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de 'nieuwe' Jacobskerk.⁹⁶ Uiteindelijk in de jaren 1970 werd de Jacobskerk gerestaureerd. De kerk werd heropend in december 1978.⁹⁷ Datzelfde jaar bestond de Zondagsschool Roderwolde zeventig jaar.⁹⁸ In het jaar 2009 fuseerde de Hervormde Gemeente Roden-Roderwolde met de Gereformeerde Kerk Roden tot de PG Roden-Roderwolde.

86 Rondom de oude St. Jacobskerk van Roderwolde. De Clockeslag. Jrg. 1, no. 2, November 2009; T.A. Romein. De Hervormde Predikanten van Drenthe, sedert de Hervorming in 1861. 1861. 24, 45, 103-105; zie: Dominees.nl.

87 Rondom de oude St. Jacobskerk van Roderwolde. De Clockeslag. Jrg. 1, no. 2, November 2009.

88 E.J. Werkman. “De volkstelling van1795 in Drenthe”. Drente: gewestelijk maand-periodiekje. Jrg. 18, no. 2, 1947, 21-22.

89 E.J. Werkman. “Een oordeel van tijdgenoten over de gouverneur mr. P. Hofstede”. Drente: gewestelijk maand-periodiekje. Jrg. 27, no. 12, 1956.

90 Zie: [Roelof Bennink Janssonius], Biographisch woordenboek van protes-tantsche godge-leerden in Nederland. Deel 4, Jan Pieter de Bie, Jakob Loosjes - DBNL.

91 H.M.C. Oosterzee. Classe Assen. De Nederlandsche Hervormde Kerk in Haren. Schiedam, 1865. 251.

92 Klein rondje Roderwolde. Hist. Reeks Roderwolde I, 2012; Drents Archief. Archief van de N.H. gemeente Roderwolde, inv.nr. 239.

93 Provincial Drentsche en Asser courant. “ Roderwolde, 26 juni.” 27 juni,1911.

94? Leekster courant. “Kerk Rodewolde na restuartie feeste-lijk heropend.” 7 december 1978; Leekster courant. “Akties voor restauratie kerk Roderwolde”. 10 maart 1977; Leekster Courant. “Kerk van Roderwolde krijgt opknapbeurt”. 13 juli 1978.

95? Leekster courant. “Zondagsschool Roderwolde bestaat zeventig jaar”. 28 september 1978.

96 Nieuwsblad van het Noorden. “Herdenkingsspel in Roderwolde”. 30 Augustus 1956.

97 Leekster courant. “Kerk Rodewolde na restuartie feeste-lijk heropend.” 7 december 1978; Leekster courant. “Akties voor restauratie kerk Roderwolde”. 10 maart 1977; Leekster Courant. “Kerk van Roderwolde krijgt opknapbeurt”. 13 juli 1978.

98 Leekster courant. “Zondagsschool Roderwolde bestaat zeventig jaar”. 28 september 1978.

- Perceelsgrens
- Kerk
- Overige bebouwing
- Ingang kerk

Kerkenpaspoort

Jacobskerk

Adres	Hoofdstraat 25, Roderwolde
Bouwjaar	1831
Architect	onbekend
Bouwstijl	traditioneel landelijk
Oppervlakte	141 m²
Status	rijksmonument
Soort eigenaar	kerkgemeenschap
Functie	religieus/bijeenkomsten/onderdeel Jacobspad

De Jacobskerk is een in 1831 gebouwde zaalkerk met toren, vermoedelijk opgetrokken uit kloostermoppen en materiaal van de oude St. Jacobskerk. De oude kerk, tevens gewijd aan Sint Jacob de apostel, stond op het kerkhof van Roderwolde en wordt voor het eerst in 1139 genoemd. De oude kerk werd in 1831 afgebroken toen het gehele dorp Roderwolde verplaatst werd. De nieuwe St. Jacobskerk werd in het centrum van het nieuwe dorp gebouwd. De kerktoeren en de voorgevel zijn van een witte pleisterlaag voorzien. Sinds haar oprichting is de Jacobskerk een zelfstandige, bisschoppelijke eigenkerk. De bisschop heeft de kerk uit eigen middelen gesticht. In het Drents Archief te Assen zijn twee aantekeningboeken met betrekking tot de kerkelijke gemeente te Roderwolde te raadplegen, daterend van 1528-1608 en 1608-1636.

De oude St. Jacobskerk was in oost-westelijke richting gebouwd. Aan de zuidwestkant stond een losse klokkentoren. In de 'nieuwe' Jacobskerk geeft de toren toegang tot de zaalkerk. De zaalkerk is in noord-zuidelijke richting gebouwd. Het schip wordt overkoepeld door een groenblauw geschilderd houten tongewelf en door metalen trekstangen. Het orgel is gesitueerd op de gaanderij, dat ondersteund wordt door twee zuilen. De kerk is in het schip en het koor voorzien van lange rondboogvensters. De buitengevels van het schip en koor zijn versierd met slanke pilasters die eindigen in een brede voet, afgezet met natuursteen. Boven de rondboogvensters is een gemetselde, getrapte sierlijst te zien. De toren heeft aan drie zijden een open drieboogvenster en wordt bekroond met een spitse toren en gouden windwijzer.

Het vijftiende-eeuwse doopvont, dat al dienst deed in de twee voorgangers van de huidige St. Jacobskerk, werd in de negentiende eeuw in de 'nieuwe' Jacobskerk geplaatst. Het doopvont werd omlijst met een interieur uit 1831, bestaande uit een preekstoel, kerkbanken en sierlijke plafondrozetten. Ook werd de kerkbeker uit 1651 bewaard. Andere onderdelen werden later toegevoegd, zoals het orgel gebouwd in 1911 door de firma Bakker & Timmenga te Leeuwarden, of vervangen, zoals de liturgietafel. In 2002 is het orgel gerestaureerd en in 2003 opnieuw in gebruik genomen. Het doopvont, gemaakt van Bentheimer zandsteen, is versierd met ineengestrengelde kabels op een achtkantige kuip. De zuil van de doopvont is geheel versierd met schuine, evenwichtige richels. Op de preekstoel ligt nog steeds de grote Statenbijbel met een omslag uit 1682. In de toren hangt een bronzen klok, gegoten in 1634 door Nicolas Sickmans.

De kernwaarden van de Jacobskerk zijn gelegen in de functionele en typologisch zin die het gebouw inneemt binnen de ontwikkelingsgeschiedenis van het dorp Roderwolde. Daarnaast neemt de kerk een prominente plek in aan de kop van de Pastorielaan.